

1898 İSPANYOL - AMERİKAN SAVAŞI VE SONUÇLARI

Doç. Dr. Türkkaya ATAÖV

Yayılma ve genişleme Amerikan tarihinde yeni bir şey değildir. Bağımsızlığın kazanılmasından önce bile, Amerikalılar, Appalachian Dağları'nın doğusunda yerleşmelerini istemeyen İngiltere'nin bu sınırlama girişimini şiddetle protesto etmişler, bağımsızlıklarını kazandıktan sonra da, batıya doğru hızla büyümeğe başlamış ve Pasifik'e ulaşmışlardı. «Rio Grande'dan Atlas Okyanusu'na kadar tek bayrağın dalgalanması» fikri siyasî yöneticiler ve ekonomik hayatın önderlerinin birleştikleri bir slogan olmuş, daha 1850'lerden itibaren güneyde Meksika ve Küba'ya, kuzeyde Kanada'ya göz dikmişlerdi. Fakat 1890'lara kadar, yeni topraklar kazanmaktan çok, yerleştikleri bölgeleri geliştirmeyi, ihracattan çok iç pazarlarını örgütlemeyi, deniz-aşırı yatırımlardan çok içte demiryolu ve fabrika yapımını hızlandırmayı düşünüyorlardı. Buna rağmen, 1840'larda Çin'de, (1850'lerde de Japonya'da) kapılar açmayı başardılar. Pasifik adalarını alma ve Orta Amerika'da bir kanal açmak gibi düşünceler asıl 1890'lardan sonra önüne geçilmez bir istek oldu. Endüstrileşme temposu o kadar artmıştı ki, fazla üretimi elden çıkarmak, ham madde bulmak ve yeni yatırım alanları ele geçirmek için dışa taşmak kaçınılmaz olmuştu. Yayılma ve genişleme siyaseti içte depresyonlardan kurtulmanın çıkar yolu olarak görülüyordu. Amerikan iç düzeninin ve zenginliğinin devamı buna bağlıydı. Böyle bir tutumu mâzur gösterebilmek için de, genişleme siyasetinin felsefî izahları yapılmış, «Toplumsal Darwinci» denen Amerikan yazarları kişiler ve uluslar arasındaki rekabet ve savaşın sonunda «en güçlünün hayatta kalmasını» doğal bir süreç olarak kabullenmişler, misyonerler buna «ahlâkî» bir muhteva da katarak Tanrı'nın Amerika'nın genişlemesine taraftar olduğu anlamına gelen yayınlar yapmışlar ve jeopolitikçi Kaptan Mahan da ortaya Amerika'nın dünya egemenliğini deniz yollarına hâkim olmakla kurabileceğine dair teoriler atmış, bunları, hem iş, hem hü-

kûmet çevrelerine benimsetmişti. Amerika İspanya ile yaptığı savaşın sonunda bir imparatorluk ve Büyük Devlet statüsü kazandı. Amerika'ya bu savaşa katılma fırsatı veren şey de Küba'nın İspanya'ya başkaldırmasıydı.

I. KÜBA SORUNU VE İSPANYA İLE SAVAŞ

1890'larda Amerika'nın genel olarak bir taşma noktasına geldiğini biliyoruz. Fakat Amerika'nın özellikle Küba ile ilgisi ise oldukça eskidir. Önce, Küba'nın stratejik durumu üstünde kısaca duralım.¹ Amerika'nın güneyinde büyük bir deniz vardır. Bugün bir «Amerikan Akdenizi» olan bu su yığını, Avrupa'daki gibi, Meksika Körfezi ve Karayipler Denizi adlarıyla iki parçaya ayrılmıştır. Körfez ile deniz, Sicilya ile Tunus'un birbirine yaklaşması gibi, dar bir geçitle birleşir. Meksika Körfezi'nin iki kapısı vardır: Doğuda Atlantik'e açılan Florida Geçidi ve Güney doğuda Karayip Denizine açılan Yukatan Boğazı. İkisinin arasında ve ikisine de hâkim olan Küba Adasıdır. Başkan Jefferson'dan Başkan McKinley'ye kadar hemen, hemen her Amerikalı siyaset ve devlet adamı Küba'nın bir gün Amerika'nın bir parçası olacağını söyledi, durdu. Jefferson gibi tutucu bir devlet adamı bile Küba'nın Amerikan devletleri sistemine eklenebileceğini söylemişti.² İspanya Florida'yı Amerika'ya 1819'da sattığındanberi Küba Amerika'nın deniz-aşırı en yakın komşusu olmuştu. On-dokuzuncu Yüzyılın başından itibaren Amerika Küba'ya bir gün kendine katılacak toprak gözüyle baktı. Burada İspanya'ya tahammülünün nedeni bu devletin Avrupa'da en zayıf oluşuydu. Aynı yıllarda İngiltere'nin Osmanlı İmparatorluğu-

1. Mahan'a göre, Küba'nın önemi şöyle özetlenebilirdi : Meksika Körfezi ve Windward Geçidi'ne girişi kontrol ediyor, Porto Rico ve Mona Geçidi'ne erişmeyi kolaylaştırıyor, bundan başka hem büyük toprak ve limânları, hem de kendi kaynaklarıyla faydalı oluyordu. A. T. Mahan, **Naval Strategy Compared and Contrasted with the Principles and Practice of Military Operation on Land**, Boston, Little, Brown and Co., 1911. Karayipler Denizi Batı ve Güneye kapalıdır. Kuzeyde Küba, Haiti, Porto Riko ve Jamaika serpeştirilmiş engeller gibidir. Hem Mahan'ın genişlemeyi amaç edinen jeopolitik teorilerinin özeti, hem 1898 İspanyol - Amerikan Savaşına yol açan genişleme akımları için bak : Türkkaya Ataöv, «1890 Krizi ve Uluslararası İlişkilere Etkisi,» **Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, C. XXII, No. 1 (1967), s. 97 - 134. (O yazıda olduğu gibi, bunda da yalnız Amerikan kaynakları kullanılmıştır.).

2. Archibald Cary Coolidge, **The United States as a World Power**, New York, Macmillan, 1916, s. 124.

na ve daha sonra Mısır'a karşı güttüğü siyaset gibi, Küba ya zayıf bir İspanya'da kalacak ya da Amerika'nın eline geçecekti. John Quincy Adams daha 28 Nisan 1823'te İspanya'daki Amerikan elçisine yazdığı bir mektupta «yerçekimi kanununa» benzer siyasal kanunlar olduğunu ve bir elmanın fırtınayla ağacından yere düşmesi gibi «İspanya ile doğa-dışı bağından zorla koparılan» Küba'nın Kuzey Amerikan birliğine kaymaktan başka bir şey yapamayacağını söylüyordu.³ Gene Adams İngiltere'nin Küba'yı almasını «elverişsiz» bir olay olarak görmekteydi.⁴ Nitekim, Başkan Polk 1848'de Küba'yı satın almayı denedi.⁵ 1868 Küba başkaldırmasından sonra ise ada için bağımsızlık fikrinin bayraktarlığını yapmak istedi. Zaten, bizzat 1881 tarihli Amerikan Konsolosluk Raporunda da belirtildiği gibi, «Küba siyasal bakımdan hâlâ İspanya'ya bağlı olmakla birlikte, ticarî açıdan Amerika'ya bağlanmıştı.»⁶ Bu bağın siyasî bir zincirle tamamlanması zihinlerde olgunlaşıyordu. Özellikle, güney federe devletlerindeki esir sahipleri eskidenberi Küba'yı almak için sabırsızlanıyorlar, adaya Amerika'nın kapısında bir esir pazarı gözüyle bakıyorlardı. Amerikan İç Savaşından önce kölelik taraflısı olanların Küba'yı ilhak niyetinde oldukları mâlûmdur, fakat 1868-1878 Küba başkaldırması sırasında gerilla savaşı can ve mal güvensizliğine sebep olunca müdahale eğilimleri tekrar güçlendi. 1880'lere kadar, Amerika'nın Küba'ya girişi şu iki yoldan biri ile olmuştu: ya Amerikalılar Küba'da toprak alarak kahve, şeker, kakao, tütün ve hayvan yetiştirmişler, ya da tüccar, banker ve gemi sahipleri ile limanları doldurmuşlardı. Henry O. Havemeyer 1890'a kadar «Şeker Tröstü»nü kurdu. 1883'tenberi demir madenlerini Bethlehem Demir ve Pennsylvania Çelik Şirketleri ele geçirdi. Amerika'nın elindeki Küba şekeri hem bir ham madde, hem de siyasî bir silâhtı. 1890'da İspanya Küba'ya yabancı ülkelerden giren maddelere gümrüğü % 25 arttırdı. Aynı yıl Kongre, McKinley Gümrük Kanununa Aldrich Değiştirgesini ekledi; buna göre, şeker vergiler konacaktı. Bu durum Küba şeker yetiştiricilerini zarara sokmaktaydı. İspanya ticaret politikasını değiştirmedeği takdirde, Küba'da bir ihtilâl kaçınılmazdı: o zaman adaya Ame-

3. Leland Hamilton Jenks, **Our Cuban Colony : A Study in Sugar**, New York, Vanguard Press, 1928, s. 7.

4. **Ibid.**, s. 10.

5. Arthur Cecil Bining, **The Rise of American Economic Life**, 3. B., New York, Scribner's, 1955, s. 533.

6. Jenks, **op. cit.**, s. 18.

rika'nın girmesi için bir fırsat çıkacaktı. İspanya tutumunu değiştirmek zorunda kaldı. Bu değişikliğe dayanan 1891 Foster-Canovàs Andlaşmasının mürekkebi henüz kurumuştu ki, 1894'de Wilson Gümrük Kanunu çıktı; bu, ham şeker vergi koyuyordu. Bir yıl sonra çıkan Küba ihtilâlinde Wilson Kanununun izleri vardır. Bu tarihte (1895) Amerika Küba'da elli milyon dolar yatırım yapmıştı; Amerika'nın Küba ile ticareti ise yılda yüz milyonu buluyordu.⁷

Küba'da Amerikan müdahalesine yol açan olaylara gelelim. Küba'lular İspanyollara karşı 1868-1878, 1883, 1885 ve nihayet 1895'de başkaldırmışlardı.⁸ Küba'da İspanyollar önemli mevkileri işgâl ediyor, kâr getiren işleri yönetiyorlardı. 1895'deki başkaldırma öncekilerden farklı olmuştu. Âsiler neredeyse bütün adayı ele geçirmişler ve Havana'ya yaklaşmışlardı. Kalabalık İspanyol birlikleri ile kapışmaktan kaçınıyor, fakat başarılı bir gerilla savaşı sürdürüyorlardı. Bir hükümet de kurmuşlardı. 1895 başkaldırması Kübalıların ve zencilerin şeker-kamışı yetiştirdikleri ya da hayvan güttükleri ve genellikle imtiyaz ve ırk ayrımı sistemine karşı durdukları doğu bölgesinde daha başarılı olmuştu. Âsiler Santiago, Puerte Principe ve Sante Clara'ya hâkimdiler. İspanya Kral Nâibi başkaldırmayı bastırmak için General Valeriano Weyler'i 1896'da adaya yolladı. Şüphelendiğini toplama kampına atan bu generalin mezalime kaçtığına şüphe yoktu.⁹ Fakat Amerikan basınının halkın desteğini kazanabilmek için bu hikâyeleri büyütüp geliştirdiğini bizzat Amerikan kaynakları kabul etmektedir. Bu kaynaklardan biri şöyle diyor: «Kanıtlar tek taraflı, eksik ve çok defa yalanlarla doluydu, fakat kamu oyunu en nihayet müdahale yoluna itmede etkili oldular.»¹⁰ 1896 Baharında Amerikan Kongresi Küba'da başkaldıranlara «muhârip sıfatı» tanınması yolunda bir karar aldı. Aralık 1896'da da Senato Dış İlişkiler Komisyonu Küba bağımsızlığını tanımaya yönelen bir karara vardı. Fakat bu olaylar Başkan Cleveland'ın ikinci dört yıllık döneminin son kısmına rastladığın-

7. Charles A. Beard, **Contemporary American History : 1877 - 1913**, New York, Macmillan, 1918, s. 204.

8. 1898'den önce Küba'nın durumu için bak : The Cuban Economic Research Project, **A Study on Cuba**, Florida, University of Miami Press, 1965, s. 1 - 5.

9. Stanwood İspanyolların bazı Amerikalıları da hapsedtiklerini yazıyor. 261. Ayrıca bak : dn. 13.

History of the United States, C. IX, Boston, Houghton Mifflin, 1915, s.

10. Frederic L. Paxson, **The New Nation**, William E. Dodd, der., **The Riverside Stanwood, op. cit.**, s. 9.

dan, Başkan Beyaz Saray'dan ayrılıncaya kadar büyük bir değişiklik olmaması için gayret gösteriyordu.¹¹

Diğer yanda, İspanya'da iki kabine değişikliği olduktan ve bir başbakan da öldürüldükten sonra, İspanya Weyler'i Küba'dan geri çekti, yerine daha ılımlı bir Genel Vali yolladı ve Küba'da bir çeşit kendi kendine yönetim tanıyan bir bildiri yayınladı. Yâni, 1897 Kışında İspanyol Hükûmeti Amerikan müdahalesini gerektiren nedenleri ortadan kaldırmağa çalışıyordu. Burada Küba'daki başkaldırmanın ayrıntılı hikâyesini anlatmak gereksizdir. Sadece, bunun, ilk başında, Amerikan halkının, yani, «sokaktaki adam»ın ilgisini çekmediği, buna da Lâtin Amerika'da yer alan sayısız ihtilâllerden biri gözüyle bakıldığı belirtilebilir. Fakat halkın ilgisini arttıracak iki olay oldu ve bunlar gereğince büyütüldü. Birincisi bir mektup olayıydı. 8 Şubat 1898'de İspanya'nın Washington'daki Elçisi Dupuy de Lôme'un bir mektubu açıklandı. Bu mektupta Amerikan Başkanı «zayıf... (ve) kötü bir politikacı» olarak nitelendiriliyordu.¹² Elçi hemen geri çağrıldı ve İspanyol Hükûmeti Elçisinin bu kanılarına katılmadığını belirtti. Bu olay üstüne Temsilciler Meclisi Başkanı Cannon (Illinois) İspanya'ya bir ültimat gönderilmesini ve Küba bağımsızlığının 4 Marta kadar tanınmasını istedi. Fakat Küba sorununa Amerikan halkının asıl ilgisini çeken olay 15 Şubatta yer aldı. İspanya Hükûmetinden izin alınmış ve bu (15 Şubat) tarihten tam yirmi gün önce *Maine* adlı bir Amerikan savaş gemisi dostluk ve iyi niyet ifadesi olarak Havana limanına yollanmıştı. Burada işaret etmek gerekir ki, Küba'daki Amerikan Başkonsolosu Fitzhugh Lee, *Maine*'in Havana limanına gönderilmesinin, gerçekleşme yoluna girmiş olan Küba bağımsızlık programını sekteye uğratacağına dikkati çekmesine rağmen,¹³ bu Amerikan savaş gemisi Küba sularına yollanmıştı. 15 Şubat günü gemi bir patlama ile battı; iki subay, 264 er öldü. Teknenin bir mayınla battığı ileri sürülürken, İspanyol Hükûmeti Havana limanında mayın bulunmadığını ve bunda İspanya ya da İspanyolların suçlu olmadığını söylüyordu. *Maine*'in batışını İspanya'ya bağlayan bir kanıt bulunamadıysa da, Amerikan basını «*Maine*'i Unutma!» tipindeki başlıklarla halkın heyecanını en azından ayakta tutmağa çalışıyordu. 1959'da yayınlanan önemli bir Amerikan kay-

11. Stanwood, *op. cit.*, s. 11.

12. *Ibid.*, s. 14.

13. *A Study on Cuba, op. cit.*, s. 4.

nağı halkın Küba'ya olan «sempatisinin William Randolph Hearst'in *New York Journal* ve Joseph Pulitzer'in *New York World* adlı gazetelerinin sarı gazeteciliğiyle savaşı arzulama» duygusuna dönüşürüldüğünü yazıyor.¹⁴ Prof. Osgood da daha sonraki yıllarda yapılan araştırmaların İspanyolların sorumluluğunu gittikçe azaltmasına rağmen, Amerikalıların 1898'de eldeki kanıtları soğukkanlılıkla değerlendirecek durumda olmadıklarını bildiriyor.¹⁵

Bu kısa izahtan da Amerika'nın gittikçe savaşa ve müdahaleye yöneldiği anlaşılmaktadır. Ekonomik dayanaklarını başka bir yazıda incelediğimiz iş çevrelerinin görünürde tutumu hakkında Amerikan kaynaklarında değişik görüşlere rastlanmaktadır. Prof. Beard ihtilâlcilerin önderi Gomez'in siloları yakıp, fabrikaları kapattırıp trenleri durdurarak İspanyolları aç bırakma taktiğini benimsemesiyle iş hayatının durgunlaşmasına ve Amerikalıların iki yıl içinde İspanyollardan on-altı milyon dolarlık zarar-zıyan talep etmelerine dikkati çeker¹⁶ ve Prof. Coolidge Amerika ile serbest ticaretin kazandıracığı ekonomik çıkarlara bel bağlayan Küba'daki mülk sahiplerinin «ilhak yararına kuvvetli duygular» beslediklerini söylerken, Amerikan tarihçisi Tannenbaum genişleme siyasetinin Amerika-İspanya Savaşının amacı değil, bir sonucu olduğunu kabul etmekte,¹⁷ Prof. Pratt ise iş çevrelerinin Amerika'nın genişleme çabalarının karşısında yer aldığını ileri sürmektedir. Yalnız dikkat etmek gerekecek ki, Pratt bile bu karşı duruşun 1 Mayıs 1898'e kadar devam ettiğini ve iş çevrelerinin bu tarihten itibaren genişlemeye katıldıklarını kabul etmektedir.¹⁸ Savaşa karşı olan bazı iş çevrelerinin bulunduğu da anlaşılmaktadır. Bunlar arasında İspanya Hükûmetiyle anlaşıp Küba'da işini kurmuş, şeker kamışı tarlalarını paralı silâhşörleriyle koruyup ayaklanmalardan

14. Gorton Carruth et al., *The Encyclopedia of American Facts and Dates*, 2. B., New York, Thomas Y. Crowell, 1959, s. 370.

15. Robert Endicott Osgood, *Ideals and Self-Interest in America's Foreign Relations, the Transformation of the Twentieth Century*, Chicago, the University of Chicago Press, 1964, s. 43.

16. Beard, *op. cit.*, s. 205.

17. Frank Tannenbaum, *The American Tradition in Foreign Policy*, Norman, University of Oklahoma Press, 1955, s. 74.

18. Julius W. Pratt, *Expansionists of 1878*, Gloucester, Mass., Peter Smith, 1959, s. 22. Bu yazara göre sömürge pazarlarına olan ihtiyacı iş adamlarından önce tarihçiler, gazeteciler ve siyaset adamları anladılar. Pratt için mesele sadece genişleme siyasetine kimin öncülük ettiği; Tannenbaum için de öyle (bak : dn. 20).

zarar görmeyenler de vardı. Örneğin, bir ayağı Boston'da, diğeri Küba'da Cienfuegos'da olan Soledad şeker kamışı tarlaları sahibi E. F. Atkins'in durumu böyleydi.¹⁹ Bazı iş adamlarının da savaşın ticareti bozacağını, paranın değerini düşüreceğini ve özel teşebbüsçülüğü bir kurulu düzen durumundan çıkaracağını sanmaları mümkündür. Tabii, savaşın iş hayatını altüst etmeyip altın esasını bozmayacağına inananlar da vardı.

Cleveland'ın başkanlığı sırasında Küba sorununda bir şey yapılmamasına rağmen, McKinley seçildikten dört ay sonra İspanya'ya protestolar yükselmeye başladı. Etrafındakiler de boş durmaktaydılar. Örneğin, Theodore Roosevelt 17 Ocak 1898'de Hermann Speck von Sternburg'a şunları yazmıştı: «*Aramızda kalması kaydıyla, Küba'ya müdahale etmemizi istiyor ve bu yolda parçalanırcasına gayret gösteriyorum*».²⁰ Dikkat etmek zorunlu ki, bu sözler o Elçi mektubu olayından yirmi-bir, *Maine* savaş gemisinin batışından da otuz-iki gün önce yazılmıştı. Küba'dan yeni dönen Senatör Proctor (Vermont) 17 Martta Senato'da yaptığı konuşmada toplama kamplarının acı hikâyelerini anlattı. 23 Martta İspanyol Dış İşleri Bakanına verilen memorandumda Küba'da kısa bir süre içinde barış yapılmadığı takdirde, Başkanın, *Maine* olayı da dahil olmak üzere, Amerikan-İspanyol ilişkileri sorununu Kongreye getireceğini açıklıyordu. İspanya'nın cevabı 1 Nisanda alındı; tonu yatıştırıcı ve vaadlerle doluydu. Buna rağmen, Amerika'nın İspanya ile çatışmaya doğru gittiği Avrupa hükûmetlerinin gözünden kaçmamıştı. Papa bazı devletlere Amerika ile İspanya arasında arabuluculuk yapmalarını teklif etti. 7 Nisanda Washington'daki diplomasi temsilcileri İngiliz Elçisi Sir Julian Pauncefote aracılığı ile Başkanla konuştular. Başkan hiç bir konuda söz vermedi; diğer devletlerin aracılığı işi de böylece kapanmış oluyordu. Zâten, 5 Nisanda da Başkan, Başkonsolos Lee'yi geri çekmiş ve Amerika'ya dönme isteklisi Amerikalıları getirmesini istemişti. İspanya Hükûmeti 9 Nisanda Madrid'teki diplomasi temsilcilerinin baskısı sonunda Küba'da başkaldıranlarla mütareke yapmayı kabul ettiyse

¹⁹. Pratt, *op. cit.*, s. 250.

²⁰. İtalikler benim. Osgood, *op. cit.*, s. 45'den Elting E. Morison, der., *The Letters of Theodore Roosevelt*, C. I, Cambridge, 1951, s. 762 - 764. Theodore Roosevelt daima kuvvet kullanma yanlısı olmuş, 1886'da Meksika'da, 1892'de Şili'de ve 1895'de Venezuela sınır anlaşmazlığı ile ilgili olarak İngiltere'ye karşı kuvvet kullanılmasını istemiş, vakit varken Amerika'nın Kanada'yı işgalini tavsiye etmişti. Osgood, *op. cit.*, s. 47.

de, Küba'nın geleceği hakkında Washington ile anlaşamıyordu. Madrit'teki Amerikan Elçisi Stewart L. Woodford İspanya Hükûmetinin Amerika'nın istediklerini yerine getirme yollarını aramakta olduğunu bildirdiyse de, Amerika savaştan vazgeçmiyordu.²¹

Başkan McKinley, nihayet, 11 Nisan 1898'de Kongrede yaptığı bir konuşmada²² Küba'ya müdahalenin gerektiğini söyledi. Başkan «insanlık...uygarlık...ve...Amerikan çıkarları adına» müdahale istiyordu. Uzun mesajda müdahalenin nedeniymiş gibi büyütülen *Maine* olayına hiç atıf yoktu. Üstelik, Prof. Beard'ün de üstünde durduğu gibi, savaş mesajı İspanyanın son tâvizlerine gereği kadar yer vermiyordu.²³ Amerikan Deniz Kuvvetleri Sekreteri 15 Nisan 1898'de *Boston Journal* yazı işleri müdürüne yazdığı mektupta bütün Amerikan esirlerini serbest bırakarak, General Weyler'in yerine başka birini atayarak, Elçi De Lôme'u geri çağırarak ve bir mütareke ilân ederek taviz üstüne taviz verdiği dikkati çekmiş ve bu adımlarıyla İspanya adadan gittikçe elini, ayağını çekmekte olduğundan bağımsızlığın savaşı gerektirmeyeceğini söylemişti.²⁴ Savaştan başka yollar da var olmasına rağmen, savaş yolu seçiliyordu. Gerçek neden Cumhuriyetçi Partiden Thurston'un (Nebraska) sözlerinde aranabilir : «İspanya ile savaş bütün Amerikan demiryollarının iş hacmi ve kazançlarını arttıracak, bütün Amerikan fabrikalarının üretimini fazlalaştıracak, bütün endüstri ve iç ticaret kollarını canlandıracak, Amerikan işçisine talebi büyük ölçüde arttıracak»tır.²⁵ Kongrenin 20 Nisan tarihli kararı (oylama Lexington Muharebesinin yıldönümüne rastlamıştı) silâhli kuvvetlerin kullanılmasına izin veriyordu; savaş beş gün sonra ilân edildi. 20 Nisan Ortak kararının daha sonraki olaylar gözden geçirilince- en önemli

21. Bining, *op. cit.*, s. 535.

22. Konuşmanın metni : Henry Steele Commager, der., **Documents of American History**, 3. B., New York, Crofts, 1945, s. 184; Norman A. Graebner, der., **Ideas and Diplomacy**, New York, Oxford University Press, 1964, s. 350 - 356'dan **Messages and Papers of the Presidents**, C. X, Washington, 1899, s. 139 - 150; Ruhl J. Bartlett, der., **The Record of American Diplomacy : Documents and Readings in the History of American Foreign Relations**, 3. B., New York, Knopf, 1954, s. 379 - 381; Stanwood, *op. cit.*, s. 17 - 18.

23. Beard, *op. cit.*, s. 208.

24. Jenks, *op. cit.*, s. 41'den Lawrence S. Mayo, **America of Yesterday as Reflected in the Journal of John Davis Long**, Boston, 1923, s. 179 - 182.

25. İtalikler benim. *Ibid.*, s. 54'den **Congressional Records**, C. XXXI (March 25, 1898), s. 3165 ve d.

maddesinin Senato'nun eklediği şu «Teller Değiştirgesi» olduğu anlaşılıyor:

«Birleşik Devletler, adı geçen adada [Küba], yatıştırma dışında, egemenlik, hâkimiyet ya da denetleme yetkisi ya da amacı olmadığını ve yatıştırma görevi sona erince adanın yönetim ve denetleme işini oranın halkına bırakacağını ilân eder.»²⁶

Yâni, Teller Değiştirgesi Amerika'nın savaş sonunda Küba'da egemenlik iddiasında bulunmayacağına dair söz vermekteydi; ilerde görüleceği gibi, Amerika aksi yönde hareket etti. Kararın tümüne gelince, bu savaş demektir. Nitekim, Başkan Ortak Kararı imzalandıktan hemen sonra İspanya Elçisi Polo y Bernabe İspanya'ya dönmeğe hazırlanıyordu. Karar Madrid'te Elçi General Woodford'a bildirildi; İspanya Hükûmetine sunulan ultiमतında Amerika'nın şartlarını kabul etmek için sadece üç gün verilmişti. Elçi Woodford'un da Madrid'ten ayrılmasıyla diplomatik ilişkiler kesildi ve savaş başladı.

Savaşın resmen ilânından tam iki gün sonra, yani 27 Nisan 1898'de, Senatör Albert J. Beveridge'in sözleri ve fikirleri üstünde dikkatle durmak zorundayız. Amerika'nın bu tarihten sonraki dış politikasının itici gücü ve yön vericisi bu sözlerde bulunabilir :

«...Daha asil ve daha erkek insanlardan doğan daha yüksek uygarlıklar önünde alçak uygarlıkların ve çürümekte olan ırkların ortadan kalkması Tanrı'nın sınırsız tasarısının bir parçasıdır...Amerikan fabrikaları Amerikan halkının kullanabileceğinden daha fazlasını yapmaktadırlar; Amerikan toprağı tüketebildiklerinden daha fazlasını çıkarıyor. Kader tutacağımız yolu bizim için çizmiş bulunuyor; dünya ticareti bizim olmalıdır ve olacaktır. Ve bunu anamızın [İngiltere] örnek olduğu şekilde yapacağız. Bütün yeryüzünde Amerikan ürünlerinin dağıtım noktaları olarak ticaret karakolları kuracak, Okyanus'u ticaret filomuzla kuşatacak ve büyüklüğümüzle orantılı bir donanma meydana getireceğiz. Ticaret karakollarımızın etrafında, bizim bayrağımızı dalgalandıran ve bizimle ticaret yapan, kendi kendini yöneten büyük sömürgeler

26. Stanwood, op. cit., s. 20.

kurulacak, kurumlarımız ticaretin kanatları altında bayrağımızı izleyecektir.»²⁷

Amerikan yayınları da bu sözleri bir emperyalizm manifestosu olarak kabul etmektedirler. Amerikan bayrağının Orta Amerika kanalı, Hawaii, Küba ve güney denizlerinde dalgalanacağını söyleyen Beveridge Filipinler'i «ilk hedef» olarak gösteriyordu. Bu açık konuşmanın karşısında Dr. Reinsch'in savaşın başında hiçbir Amerikalının savaş bitince kendi devletinin Uzak Doğu'da bir kuvvet olacağını «aklına getirmedigini» yazması çok ciddî bir yanlış olarak kabul edilmelidir.²⁸ Eğer bundan vasat Amerikan halkı kastediliyorsa, ancak, sözün yanlışlığı hafifleyebilir.

İspanya ile çatışma başlayınca Amerikan İç Savaşındanberi tam birleşmeyen Kuzey ve Güney saflarını sıklaştırdı. Güney'in Konfederasyon Ordusunun süvari birliği komutanı Joe Wheeler Küba'daki Amerikan birliklerinin komutanı oldu. Savaş başlar başlamaz Amerikan Amiralî Sampson Küba'ya varan denizyollarını deneti altına alarak İspanyol Amiralî Cervera'nın komutasında gelmesi muhtemel filoyu beklemeğe başladı. Sampson'un tedbirlerine rağmen Cervera Santiago limanına girmeyi başarmış, fakat orada ablukaya alınmıştı. Santiago'ya hem karadan, hem denizden saldırıya geçebilmek için kara kuvvetleri de yardıma geldi. Karada iki önemli çatışma Santiago'ya yakın iki stratejik nokta olan El Caney ve San Juan Tepesinde oldu. (Daha sonra Başkan olacak olan Albay Theodore Roosevelt'in San Juan Tepesine süvari kıt'asıyla saldırısı Amerikan tarihinde meşhurdur.) O sırada Bahriye Bakan Yardımcısı olan T. Roosevelt Küba savaşına katılmak üzere görevinden ayrılınca, onun deniz stratejisindeki yerini Kaptan Mahan

27. Osgood, *op. cit.*, s. 46; Merle Curti, *The Growth of American Thought*, New York, Harper, 1943, s. 668'den Albert J. Beveridge, «The March of the Flag», *Indianapolis Journal*, September 17, 1898; Pratt, *op. cit.*, s. 228.

28. Paul S. Reinsch, *World Politics at the End of the Nineteenth Century as Influenced by the Oriental Situation*, New York, Macmillan, 1900, s. 64. Prof. Wright bu kitabı «Uluslararası Politika» disiplinde yayınlanan ilk kitap olarak kabul ediyor. (Quincy Wright, *The Study of International Relations*, New York, Appleton - Century - Crofts, 1955, s. 26, 30, 38, 40, 146, 166, 191, 197, 214). Dr. Reinsch On - Dokuzuncu Yüzyılda milliyetçilikten emperyalizme geçişin hikâyesini anlatırken Büyük Devletlerin «kolonileştirme» siyasetini, bunun «emperyalizm» ile bağı ve emperyalizmin başvurduğu siyasal yöntemleri incelemekte, bu arada iç politikada ve felsefede gericiliğe gidildiğini belirtmektedir.

almıştı. Cervera'nın filosu 3 Temmuzda Santiago limanından kaçmağa çalışırken yok edildi; deniz muharebesinde sadece bir tek Amerikan denizcisi ölmüştü.

Filipinler'e gelince, Asya sularında görevli olan Komodor George Dewey'ye daha Şubatta filosunu Hong Kong'ta bulundurma, kömür alma ve çatışma başlar başlamaz Filipin Adalarına saldırmağa hazır olma emri verildiği anlaşılıyor.²⁹ Bilindiği gibi, Filipinler de 1571'denberi İspanyolların elindeydi. O zaman Washington kıyılarında bulunan *Oregon* zırhlısına da, Panama Kanalı henüz açılmadığından, uzun bir yolculuğa çıkararak Filipin yakınlarına ulaşması emredilmişti. Dewey 30 Nisanda Manilla Körfezine girdi, bir kaç saat içinde, bir ölü bile vermeden, hem düşman gemilerini yoketmiş, hem de kıyı topraklarını susturmuştu. 4 Mayıs taki telgrafı ve 7 Mayıs taki resmî raporu zaferinin tam olduğunu gösteriyordu; amiralliğe terfi ettirildi.³⁰ 12 Ağustosta İspanya ile barış yapıldığına dair bir protokol imzalandığı haberi alındığında Amerikalı General Miles Porto Riko Adasının önemli yerlerini ele geçirmişti bile. Diğer yandan, barış haberi Filipinler'e geç ulaşmış ki, savaş orada ertesi güne kadar devam etti ve General Merritt ile Amiral Dewey Manila'yı ele geçirdiler. *On hafta içinde Amerika İspanya'nın elinden koca bir imparatorluğu çekip alıyordu.*³¹ Halbuki, daha on-beş yıl önce, bir Amerikan gazetecisi Amerika İspanya ile savaşacak olursa Amerika'nın başına gelecek felâketleri sıralamış, bunlara savaş filosunun yokoluşunu ve New York'un bombalanışını da katmıştı.³² Endüstri ekonomisine sırtını dayamış olan Amerika'nın zaferi ise, savaşın seyri de gösterdiği gibi, kaçınılmazdı. Jeopolitikçi Kaptan Mahan İspanya ile savaşta Amerikan donanmasının rolüyle ilgili yazılar yazarak gene deniz gücünün önemine dikkati çekiyordu.³³

29. Beard, *op. cit.*, s. 209.

30. Albert Bushnell Hart, *American History Told by Contemporaries, C. IV, Welding of the Nation: 1845 - 1900*, New York, Macmillan, 1925, s. 579 - 581.

31. Amerikan - İspanyol savaşının zamanın tanınmış gazetelerinden biri tarafından anlatılışı için bak : R. W. Stallman ve E. R. Hagemann, der., *The War Dispatches of Stephen Crane*, New York, New York University Press, 1964, s. 107 - 237.

32. Stephen Vincent Benét, *America*, New York, Farrar ve Rinehart, 1944, s. 89.

33. Hart, *op. cit.*, s. 582 - 585. Mahan'ın İspanyol Savaşından çıkardığı dersler için bak : A. T. Mahan, *Lessons of the War with Spain*, Boston, 1899.

İspanya ile barış yapma hususundaki görüşmeler İspanyol Hükûmetinin gayreti ve Washington'daki Fransa Elçisi Jules Cambon'un aracılığıyla 26 Temmuzda başladı. Amerikan Dış İşleri Sekreteri William R. Day ile Cambon arasında imzalanan protokoldan sonra, Başkan barış andlaşmasını yapacak beş kişilik bir heyet tayin etti. Heyettekilerden *New York Tribune* gazetesinden Whitelaw Reid, Senatör William P. Frye (Maine) ve Senatör Cushman K. Davis (Minnesota) «küçük Amerika» fikrini destekliyordu; William R. Day de ortadaydı. Başkan McKinley Paris'e giden Amerikan temsilcilerine gönderdiği mesajda savaşın Amerika'ya «yeni görevler ve sorumluluklar yüklediğine» dikkati çekerek, kendi sözleriyle, «Filipinler'de bulunuşumuzun sonucu olarak ortaya Amerikan devlet adamlarının ihmal edemeyecekleri bir ticarî fırsat çıktığını» söylemiş ve «Amerikan ticaretini genişletmek için her meşru yolu kullanmanın yerinde olduğunu» ve Amerika'nın Filipinler'de Luzow Adası üstünde tam egemenlikten daha az bir tâvizi kabul edemeyeceğini belirtmişti.³⁴ Aynı mesajda Küba, Porto Riko ve Batı Hind Adalarındaki İspanyol adalarını İspanyolların terkinden sonra buraların Amerika'nın askerî işgaline geçeceğini söylemiş ve bu hususların barış andlaşmasında belirtilmesini istemişti. Stanwood'a göre, bu mesaj gelecekteki Amerikan tarihini etkilemesi bakımından önemliydi.³⁵

McKinley barış görüşmecilerine Filipinler'de Luzon Adasının asgarî kazanç olacağına söylemişti; çok geçmeden 3.000 Filipin Adasının tümüne birden talip oldu. Fakat Amerika gibi endüstrileşmiş bir devletin dışarı taşıma ihtiyacını ve sömürge siyasetini «vahiyler»le izah etmekteydi. McKinley'nin o 3,000'i aşkın Filipin Adalarını Amerika'ya katma kararını verişini Methodist Kilisesinden gelen bir heyete şu sözlerle anlattığı anlaşılıyor: «Kaç gece diz çökerek ışık vermesi ve önderlik etmesi için Ulu Tanrı'ya yalvardım. Ve bir gece [ışık] geldi...Filipinler'in hepsini almak ve Filipinlileri eğitmekten başka çıkar yol yoktu...»³⁶ Kasımın ikinci yarısında

³⁴. Başkan McKinley'nin 16 Eylül 1898'de barış görüşmelerine katılacak Amerikan temsilcilerine yüklediği görev için bak : Henry Steele Commager, der., **Living Ideas in America**, New York, Harper, 1951, s. 665-666; Bartlett, *op. cit.*, s. 382-383; Beard, *op. cit.*, s. 213.

³⁵. Stanwood, *op. cit.*, s. 24.

³⁶. Tannenbaum, *op. cit.*, s. 88. Amerikan diplomasi tarihi ile ilgili birçok kitaplarda bu sözlere atıf varsa da aslı için bak : **Christian Advocate**, 22 Ocak 1903.

Dış İşleri Sekreteri Hay de³⁷ görüşmecilere sadece Luzon'un alınmasının yetmeyeceğini bildiriyor, bütün Filipin Adalarını istiyordu.³⁸ Görüşmeler sırasında Day, hatta Reid ve Frye Amerikan Dış İşleri Sekreterine silâhli çatışmaların tekrar başlamasını engellemek için, İspanya'ya da Mindanao ve Sulu Adalarının bırakılmasını teklif etmişlerse de, hem Sekreter Hay, hem McKinley Filipinler'in bütününden vazgeçmiyorlardı.³⁹ İspanya'ya daha savaş ilân edilirken Kongre Filipinlerin egemenliğine el konacağına dair hiçbir imade bulunmayıp tam aksi bir ifade kullanmışken, Amerikan ekonomik çıkarları bu vâade uyulmasını imkânsız hâle getirecek kadar büyüktü. Filipinler'in alınması Asya'da Amerikan ticarî çıkarlarının gelişmesinde sadece bir aşama, ama önemli bir aşama olacaktı, çünkü Filipinler'e komşu olan topraklarda 850 milyon insan yaşıyor ve bunlar her yıl Amerika'da imâl edilmiş olan ve değeri bir milyar doları bulan mal satın alıyorlardı.⁴⁰ Prof. Osgood'un şu teşhisi doğrudu: *Filipinler'in alınması «yeni pazarlar için büyük ümitler yarattı.»*⁴¹ Biraz ilerde sözü edilecek olan Hay Notaları yeni, yeni adımların habercisiydi. Hükûmet binlerce kilometre ötede ve başka bir kıt'aya yapışık, otuz kadar çeşitli kabilenin yaşayıp bir o kadar dilin konuşulduğu ve sayısı 3.000'i aşkın Filipin Adalarına sıkı sıkıya yapışmışken, Amerikan halkının Filipinler'le ilgili olarak bildiği hakkında bir Amerikalı yazar şunları söylüyor: Amerikalılar «bunlar ada mı, yoksa konserve yiyecek mi, bunu bile bilmiyorlardı.»⁴²

Amerika İspanya'nın diğer sömürgelerini de istiyordu. Görüşücülerden W. R. Day'ın İspanyol Heyeti Başkanına 22 Kasım

37. Savaş sırasında Mckinley'in Dış İşleri Sekreteri olan William R. Day'ın yerine 1898'de John Hay geçti. Önemli bir Amerikan kaynağı olan **Toplumsal Bilimler Ansiklopedisi** bu zat hakkında şöyle diyor: Hay «Amerikan İmparatorluğu genişleme siyasetinin tatlı dilli muhafızıydı». Frederick L. Schuman, «John Hay,» **Encyclopedia of the Social Sciences**, C. VII, New York, Macmillan, 1930 - 1934, s. 284. Filipinler'in ilhakını tasvib eden, Virgin Adalarını almağa çalışan, Hay - Pauncefote Andlaşmasını imzalayan ve Açık Kapı Siyasetinin yaratıcısı olan Hay, McKinley'in halefi Theodore Roosevelt zamanında da ölünceye kadar Dış İşleri Sekreterliği yapmış ve yeni Başkanla birlikte McKinley'in genişleme siyasetini devam ettirmiştir.

38. Beard, **op. cit.**, s. 214.

39. Pratt, **op. cit.**, s. 339.

40. **Ibid.**, s. 269.

41. Osgood, **op. cit.**, s. 44.

42. Coolidge, **op. cit.**, s. 149.

1898'de sunduğu iltimatonda Porto Riko⁴³ ile İspanya'nın elinde olan adaları ve Mariana (Ladron) Takım adalarından birinin, savaş ve Küba başkaldırması tazminatı olarak devrini istiyordu.⁴⁴ İspanya ile 10 Aralık 1898'de yapılan andlaşmaya göre, şu toprak değişiklikleri yer alacaktı :

Madde I : İspanya Küba'daki bütün egemenlik haklarından vazgeçiyordu.

Madde II : İspanya Porto Riko ile İspanya'nın elindeki Batı Hind Adaları ve Marianalar'daki Guam Adasını Amerika'ya devrediyordu.

Madde III : İspanya Filipin Adalarını da Amerika'ya devrediyordu. (Andlaşmanın onay belgelerinin değiş-tokuşundan sonra üç ay içinde Amerika İspanya'ya 20 milyon dolar ödeyecekti.)

Kısaca, Florida kıyısının biraz ilerisinde bir bağımsızlık hareketine yardım edildiği gerekçesiyle silâha sarılmış, fakat sonunda San Francisco'nun 7.000 mil uzağında 3.000'den fazla ada ele geçirilmiş, Küba'nın Guantanamo ve Bahia Honda deniz üslerine girilmiş, bu arada İspanya'ya başkaldırmamış olan Porto Riko da ilhak edilmiş, Guam gibi Büyük Okyanustaki stratejik adalar da andlaşma kapsamına sokulmuştu. «Amerika sömürgeci bir devlet olmuştu» ve ilhak yerine protektora yolu da açık olmasına rağmen, memleket o kadar «emperyalist-kafalı» idi ki, doğrudan doğruya ilhaka gidildi. Bu sözler bir Amerikalı yazara aittir.⁴⁵ «Amerikan silâhları zaferler kazanınca, emperyalist duygu şahlanmış ve yangın gibi yayılmıştı.» Bu sözler de Yale Üniversitesi Amerikan Diploması Tarihi Profesörü Bemis'indir.⁴⁶ Yurddaşlık vâdi olmadan toprak kazanılmıştı. Bu yeni kazançlara «sömürge» demek doğru olacaktı; Amerika, bu anlamda, «emperyalist» bir devlet olmuştu. Bu yargı da Buffalo Üniversitesi Amerikan Tarihi Profesörü Pratt'a

43. Bining, *op. cit.*, s. 539 - 540.

44. Hart, *op. cit.*, s. 590.

45. Foster Rhea Dulles, *America's Rise to World Power : 1898 - 1954*. New York, Harper, 1955, s. 51 - 52.

46. Samuel Flagg Bemis, *A Diplomatic History of the United States*, 3. B., New York, Henry Holt, 1950, s. 469.

aittir.⁴⁷ Bu arada, Amerika 1899'da Guam ile Hawaii arasında Wake Adalarını da aldı.⁴⁸ İspanya ile savaştan sonra Amerika'nın hem Uzak Doğu, hem de dünya politikasında aldığı önemli yer 1899 La Haye Konferansında oynadığı rolden de anlaşılıyordu. İnziva geleneğinin devam ettiği söylenebilir, bağlayıcı ittifaklardan kaçınılabilirdi, fakat Amerika, artık, sömürgelere yönelen Büyük Devlet olmuştu. Halbuki, Haziran 1898'de *Atlantic Monthly* dergisinde yayınlanan bir yazıda bu savaşın «bir istilâ savaşı olmadığı» söylenmişti.⁴⁹ *1898 yılının bu katılmaları sadece bir başlangıçtı.*

II. EMPERYALİZM TARTIŞMASI

Böylece, Amerika Karayip Denizi ile Pasifik'te bir imparatorluk kazanmış oluyordu. Küba ile Filipinlerin başlarına geçirilen boyunduruğa karşı debelenmelerinin hikâyesini biraz ileriye bırakarak, Amerika'da bu yıllarda ortaya atılan emperyalizm tartışmasına ve ileri sürülen görüşlere bakalım. Emperyalizme karşı olanların iddiaları şöyle özetlenebilir: Savaşın asıl amacı saptırılarak emperyalizme girişilmiştir; önce, emperyalist macera, masraf ve halktan yeni vergiler alınması demektir. Sonra, emperyalizm daha önceki nesillerin Amerikalısının özgürlük ve insanlık anlayışına yabancıdır. Uygarlığı yayma sorununa gelince, bu, iyi niyetle söylenmiş söz olsa bile, silâh zoru değil, iyi örnek olma yolu seçilmelidir. Amerika ise yabancı halkları, kendi isteklerine aykırı olarak ve Amerika'nın kurulmasına ön-ayak olan ilkeleri çiğneyerek boyunduruğu altına almıştır. İlerde örnekleri görüleceği gibi, bazı aydınlar Amerika'nın Filipinler halkına karşı insanlık-dışı katliama girişmesini yeriyor ve bunun başka yerlerde de tekrarlanmasından korkuyorlardı. Bu ise, bütün halkların kendi kendilerini yönetme hakkına dayanan ana geleneksel felsefeyi inkârdı. Bağımsızlık Bildirisi, Washington'un Elvedâ Konuşması ve Lincoln'un Gettsburg Konuşmasının dayanakları hiçbir hükûmetin halkın açık rızası olmadan kendi kendine iktidara gelemeyeceğiydi. «Halkın, halk tarafından ve halk için kurduğu» bir hükûmetin uzak ve yabancı diyarlarda direnen halkları zorla yönetmeğe kalkmasının Amerikan siyasal kurumlarına yabancı olması gerekirdi. Bu türlü davranış-

47. Julius W. Pratt, *A History of United States Foreign Policy*, New York, Prentice - Hall, 1955, s. 388 - 389.

48. Bemis, *op. cit.*, s. 474.

49. Hart, *op. cit.*, s. 573 - 575'den «The War with Spain and After» başlıklı yazı.

ların hem yabancı diyarlarda sonu gelmeyen savaflara, hem de içte özgürlüğün yok olmasına sebep olmalarından korkuluyordu. Amerikan emperyalizmine karşı olan Amerikalılar, işte, bu düşüncelerini konuşmalarında, broşürlerde, programlarda, şiirlerde ve diğer yazılarında tekrarladılar.

Siyaset adamlarından Senatör Carl Schurz, Senatör George F. Hoar, Vali George S. Boutwell, Moorfield Storey, William Jennings Bryan ve eski Başkan Cleveland, iktisatçı ya da yazarlardan Edward Atkinson, Wiliam Graham Sumner, William James ve David Starr Jordan, içtimaî muavenetçi Jane Addams (kadın), *The Nation*'dan E. L. Godkin, *Springfield Republican*'dan Samuel Bowles, edebiyatçılardan Hamlin Garland, William Dean Howells, Mark Twain, Henry Blake Fuller, Thomas Wentworth Higginson, Charles Eliot Norton ve William Vaughn Moody emperyalizme karşıydılar. *Washington Post* dergisi «sorumluluğumuzu kabul etmek zorundayız; [bu sorumluluk] emperyalist bir politikadır!» diye nasıl açıkça yazıyorsa⁵⁰, yukarda sözü edilen aydınlar da Amerika'nın toprak-

⁵⁰. Dulles, *op. cit.*, s. 43. Adı geçenlerin şu yayınları bulunduğu **U. S. Library of Congress** kataloglarında tespit edilmiştir: Carl Schurz, **American Imperialism** (Şikago Üniversitesinin Yirmi-Yedinci Yıldönümü müsebetiyle 4 Ocak 1899 tarihli törende yapılan konuşma), Boston, D. Estes, 1899, 31 s.; ———, **Annexation of San Domingo** (11 Ocak 1871'de Senato'da yapılan konuşma), Washington, F. ve J. Rives ve G. A. Bailey, 1871, 20 s.; ———, **The Policy of Imperialism** (Şikago'da 17 Ekim 1899 da yayınlanan Emperyalizm Aleyhdarı Konferansda yapılan konuşma), Chicago, American Anti-Imperialist League, 1899, 27 s.; ———, George Frisbie Hoar, **Hawaii** (5 Temmuz 1898'de Senato'da konuşma), Washington, Government Printing Office, 18 s.; ———, **Justice and Humanity, Not Revenge, the Only Justification for War** (14 Nisan 1898'de Senato'da yapılan konuşma), Washington, Government Office, 1898, 27 s.; ———, **No Constitutional Power to Conquer Foreign Nations and Hold Their People in Subjection Against Their Will** (9 Ocak 1899'da Senato'da yapılan konuşma), Boston, D. Estes, 1899, 42 s.; ———, **No Right Under the Constitution to Hold Subject States, etc.**, (17 Nisan 1900'de Senatoda konuşma), Washington, Government Printing Office, 1900, 90 s.; George Sewall Boutwell, **Hawaiian Annexation** (22 Aralık 1897'de Boston'da Çizme ve Ayakkabı Klübünde yapılan konuşma), Boston, J. E. Farwell, 1898, 11 s.; ———, **Imperialists or Republicans?** (9 Ocak 1899'da Salem, Mass. Essex Enstitüsünde yapılan konuşma), Washington, Anti-Imperialist League, 1899, 15 s.; ———, **The President's Policy: War and Conquest Abroad, Degradation of Labor at Home**, (11 Ocak 1900'de Washington, D. C. Masonic Hall'da konuşma), Chicago, American Anti-Imperialist League, 1900, 13 s.; Edward Atkinson, **The Cost of a National Crime; the Hell of War and Its Penalties**, Boston,

larını genişletmesine, dış pazarlar kapmasına ve silâhlanma yarışına girmesine aynı inançla karşıydılar. Emperyalizme muhalefet kişisel çabalarla da kalmamış, dernekler kurulmuş, siyasî partilerin bazıları açıkça cephe almıştı. Bu arada, bazı iş adamlarının muhalefetine de rastlanıyordu.

Cumhuriyetçi Partiden olmasına rağmen Filipinlerin alınmasına karşı çıkan Senatör George Frisbie Hoar'un 56'ncı Kongrenin Birinci Oturumundaki sözleri nakle değer :

«Bu adaları kendi iradeleri dışında yönetmeyi kabul etmeyeceğiz...İspanya'nın Filipin Adaları üstünde egemenlik kurmağa hakkı yoktu. [Bu yüzden] bize satma hakkı da yoktur. Biz de onları satın almağa mezun değiliz... Büyük ölçüde kendi çıkarlarımızla ilgili olan Monroe Doktrini uzak bir Asya toprağına lâfzen ya da ruhen uygulanamaz...*Bunun altında yatana emperyalizm derler ki, bu doktrin kabul edilecek olursa, dünyayı despotizm yararına değiştirmek gerekecektir.* [Emperyalizm] kendi ihtilâlimizin oturduğu doktrinle çatışır ve onunla taban tabana zıttır...Her iki meclisteki hava bu halkları onların değil, kendi yararımıza yönetme ve vergilendirmeyi teklif eden tedbirlerle dolu...*Amerikan bayrağı bir defa çekildiği yerden indirilmemelidir, ya da daha aşağı ve iğrenç neden olarak onlarla ticaretimizden her yıl bir kaç dolar daha fazla kazanalım diye, silâhlarımızı bu yurtsever halka doğrultmak ve az daha ellerine geçecek olan özgür-*

Rockwell ve Churchill Press, 1898, 23 s.; ———, **Criminal Aggression : by Whom Committed?** Boston, Mass., 1899; William Graham Sumner, **The Conquest of the United States by Spain** (16 Ocak 1899'da Yale Üniversitesinde konuşma), Boston, D. Estes, 1899, 32 s.; David Starr Jordan, **America's Conquest of Europe**, Boston, American Unitarian Association, 1913, 70 s.; ———, **War and Waste**, Garden City, New York, Doubleday, Page and Co., 1913, 296 s.; ———, **War and the Breed; the Relation of War to the Downfall of Nations**, Boston, the Beacon Press, 1915, 265 s.; Jane Addams, **Newer Ideals of Peace**, New York, Macmillan, 1907, 243 s.; ———, **Peace and Bread in Time of War**, New York, Macmillan, 1922, 257 s.; Edwin Lawrence Godkin, **The Danger of Office - Holding Aristocracy**, New York, Publication for the Civil Service Reform Association by G. P. Putnam's Sons, 1882, 16 s.; ———, **Unforeseen Tendencies of Democracy**, Boston ve New York, Houghton Mifflin, 1892, 2 s.; ———, **Life and Letters of Edwin Lawrence Godkin**, New York, Macmillan, 1907, 2 C.

lüğü çekip alarak bu adalara işgâl hakkına dayanarak sahip çıkmak ve boyunduruğumuzda tutmak ne biçim bir Amerikanizm, ne biçim bir yurtseverlik, ne biçim bir özgürlük aşkıdır?»⁵¹

Senatör Hoar emperyalist gelişmeye «dur denmesini» ve «ölünceye kadar karşısında durulmasını» istiyordu.⁵² Senatör George G. Vest de (Missouri) sömürge edinmenin Anayasanın lâfzına ve ruhuna aykırı olduğunu söylüyor, Amerikan hukuku ile çelişme hâlinde gördüğü bu eğilimin özgür kurumları da yıkıcı nitelikte olduğunu ileri sürüyordu. Ona göre, sömürgecilik «bütün Cumhuriyet kurumlarının, hükûmetlerin yetkilerini yönetilenlerin rızasından aldıkları esasının kökünü kazıyordu.»⁵³ Filipinler'in alınmasına karşı duran William Graham Sumner⁵⁴ Amerikan sisteminin dışarda başarı elde etme şansını fazla görmemekte, bu yayılmanın Amerika'ya bir gün pahalıya patlayacağını ileri sürerek, Amerikalıları kendi memleketlerinde bazı sorunları bile çözemediği uzak toprakların yönetimini üstlerine almalarını gerçekçi bulmuyordu. Sumner emperyalistlerin Amerikalıların herşeyi başarabilecekleri iddiasını kabul etmemekte, Amerikalıların kendi memleketlerinde «hilekârlığa sapsmadan» nüfusu yüz-binden fazla bir şehri yönetemediklerini, seçim sistemini düzeltemediklerini, zencilere oy hakkı, hattâ Anayasa'da öngörülen «hayat, özgürlük ve mutluluk» hakkını bile vermediklerini söylüyordu.

Yüksek Mahkemenin bazı kararlarında da sömürgeciliğin Amerikan Anayasasına aykırı olduğu belirtilmekteydi. Örneğin, meşhur *Dred Scott v. Stanford* Kararında şöyle denmekteydi: «Anayasanın Federal Hükûmete istediği şekilde yönetmek ya da yeni devletler kabul etme dışında, toprak sınırlarını genişletmek için Birleşik Devletler sınırında ya da uzakta sömürgeler meydana getirme ya da edinme yetkisini vermediği şüphe götürmez.»⁵⁵

51. İtalikler benim. Hart, *op. cit.*, s. 608 - 611'den **Congressional Record**, the Congress, Ist Session, Washington, XXXIII (April, 17, 1900), 4303 - 4305.

52. Tannenbaum, *op. cit.*, s. 75.

53. 12 Aralık 1898'deki konuşması. *Ibid.*, s. 91.

54. Graebner, *op. cit.*, s. 365 - 369'dan W. G. Sumner, «The Conquest of the United States by Spain,» **Yale Law Journal**, C. VIII (January 1899) s. 168 - 193.

55. James Morton Smith, der., **Liberty and Justice : a Historical Record of American Constitutional Development**, New York, Knopf, 1958, s. 203 - 206.

İş çevrelerine gelince: Morgan, Guggenheim, Stillman, Baker, Ryan, Harriman, Sinclair ve Doheney gibi milyarderlerin herbiri genişleme konusundaki fikirlerini kamu oyu önünde derli-toplu ifade etmedilerse de, denizaşırı topraklarda fırsat kollayıp çıkınca kullandıkları ve hükûmetin yabancı ülkelerde ayrıcalıklar, kapitülasyonlar ele geçirmesini ve gerekince de bu maddî çıkarların her türlü yolla korunmasını istedikleri doğrudur.⁵⁶ Fakat Andrew Carnegie gibi birkaçı da bazı hesaplara dayanarak emperyalizme karşıydılar. Örneğin, Carnegie «Amerikanizme Karşı Emperyalizm» adlı yazısında Amerika'nın Uzak Doğu'da toprak elde etmesinin bir «felâket» getireceğine inanıyordu.⁵⁷ Önce, Amerika'nın 18'i birinci sınıf olan 81 savaş gemisine karşılık İngiltere'nin 80'i birinci sınıf 581, Fransa'nın 50'si birinci sınıf 403, Rusya'nın 40'ı birinci sınıf 286 ve Almanya'nın 28'i birinci sınıf 216 savaş gemisi vardı. Amerika'nın 56,000 kara askeri varken, Rusya barışta 750,944, savaşta 2,512,143; Fransa barışta 615,413, savaşta 2,5 milyon ve Almanya da barışta 562,352, savaşta 3 milyon asker sürebilecekti. Bütün bu karşılaştırmaları yapan Carnegie Uzak Doğu'da oynak ittifaklara ve İngiltere'ye dayanmayı tehlikeli buluyordu. Devlet «bir imparatorluk olacaksa, diğer imparatorluklar gibi yapmalı, ortaya diğerlerinin donanmalarına eşit bir donanma çıkarmalıydı.» Carnegie'nin sözleriyle, «New York dünyanın malî merkezi olmuştu.» Fakat şundan korkuyordu: Amerika emperyalizm yoluyla Avrupa savaşlarına karışacak olursa, bu merkezi kaybederdi. Bugünkü genişlemesi sadece bir tek şekilde affedilebilirdi: genişleme toprak kazanmak için değil, insanlık adına oluyorsa. Carnegie'ye kalırsa, Amerika'nın kapısının eşğine, belki de, Küba adında bir «çocuk» bırakılmıştı. «İnsanlık», «Görev» ve «Kader» adına «fedakârlıklar» yapılacaktı. Carnegie'ye göre, «Tanrı açıkca bir görev yüklemişti.» Fakat o da, biraz ilerde sözü edileceği gibi, Amerikan askerlerinin Filipinler'de «insanlık» ve «görev» adına yaptıklarını yermekteydi. Gene Carnegie Amerikan mâmullerinin «Japonya, Çin, Avustralya, Yeni Zelânda, Kanada ve dünyanın her tarafını işgal edişinden» övücü bir dille söz ediyordu.⁵⁸

56. Curti, *op. cit.*, s. 668.

57. Andrew Carnegie, *The Gospel of Wealth, and Other Timely Essays*, Century Co., 1900, s. 135 - 165.

58. Graebner, *op. cit.*, s. 361 - 365'ten Andrew Carnegie, «Distant Possessions: the Parting of the Ways,» *The North American Review*, C. CLXVII (August 1898), s. 239 - 248.

Dernekler ve siyasî partilerin emperyalizm konusunda bir tavır takındıklarını söylemiştik. Kasım 1898'de Boston'da Emperyalizm - Aleyhdarları Cemiyeti kurulmuştu. Bu Cemiyet savaflara, işgallere ve sömürgeleştirmelere karşı olup, Bağımsızlık Bildiri'sinin ruhuna uygun olarak, hükûmetlerin yetkilerini yönettikleri halkın rızasıyla aldıklarına inanıyordu. General Grant'ın başkanlığı sırasında Hazine Sekreteri (Maliye Bakanı) olan George S. Boutwell Cemiyetin Başkanıydı. Amerikan bayrağının bir defa çekildiği yerden indirilmesini ulusal bir gurur sorunu yapanlara karşı, anti - emperyalistler farklı bir ulusa ait olan toprağı elde etmenin Bağımsızlık Bildiri'sine aykırı olduğunu ve meseleyi «beyaz adamın sorumluluğı» tarzında ileri sürenlerin bu iddialarında samimi olmadıklarına dikkati çekiyorlardı. Cemiyetin 18 Ekim 1899'da aldığı kararların anlamı üstünde ciddiyetle durmak ve düşünmek zorundayız. Bir «kendi - kendini eleştiri» mahiyetinde olan bu kararlar, özet olarak, şunları söylüyordu :

«Emperyalizm diye bilinen siyasetin özgürlüğe düşman olup militarizme yöneldiğine inanıyoruz...Washington ve Lincoln'un memleketinde ırk ya da renkleri ne olursa olsun, bütün insanların hayat, özgürlük ve mutluluk hakkına sahip olduğunu bir kere daha söylemenin gerekli hâle gelişinden ötürü üzgünüz...Herhangi bir halkı boyunduruk altına almanın «cinaî bir saldırı»⁵⁹ ve Hükûmetimizin belirli ilkelerine açık sadakatsizlik olduğunda ısrar ediyoruz. Bugünkü Hükûmetin Filipinler'deki siyasetini içten takbih ederiz. [Bu siyaset] adalardaki 1776 ruhunu yok etmek istemektedir...Filipinlilerin boğazlanmalarını gereksiz bir dehşet olarak lânetliyoruz. Amerikan egemenliğinin İspanyol yöntemleriyle yapılmasını protesto ediyoruz...

«Emperyalistler Filipinler'de demokratik yönetimin imhasıyla bütün muhalefetin ortadan kalkacağını sanıyorlar. Bu, elim bir hatadır...Asıl savaş Manila varoşlarında olmuyor. Düşman kendi içimizdedir. 1861'de ulus ikiye bölünmek istenmişti. 1899'da ana ilkeleri ve en asil ülküleri yokedilmek isteniyor.

59. McKinley «emperyalist macera» dan önce «kendi ahlâk anlayışımıza göre, zora dayanan bir ilhak **cinaî bir saldırıdır**» demişti. İtalikler benim. Bemis, **op. cit.**, s. 469.

«Abraham Lincoln ile birlikte şuna inanıyoruz ki, «hiç kimse, onun rızası olmadan, başka birini yönetemez. Beyaz adam kendi kendini yönetirse bu demokrasidir, fakat hem kendini, hem de başka birini yönetirse, bu, kendi, kendini yönetmenin sınırını aşar, despotizm olur.»⁶⁰

Ocak 1900'de Sosyal Demokrat Parti New York Federe Devletine bağlı Rochester şehrinde bir kongre yaptı. Toplantıda konumuza şu sözlerle dokunulmaktaydı: «Uluslararası savaşlar çıkarılmakta, gelişmiş güzel insan öldürülmektedir. *Kapitalist sınıfın dışta ticarî egemenliğini genişletmek ve içte üstünlüğü desteklemek için ırkların bütününiün yok edilmesi öngörülmektedir.*»⁶¹ 6-9 Şubat 1900'de Washington'da yapılan Çiftçiler İttifakı ve Endüstri Birliği Yüksek Kurulu Dördüncü Yıllık Toplantısı «İspanya ile savaş sonunda Birleşik Devletlere katılan bütün topraklarda yaşayan halkın en kısa süre içinde, yönetilenlerin rızasına dayanan, kendilerine ait özgür bir hükûmet kurmalarına müsaade edilmesini istiyordu.»⁶² 8 Ağustos 1900'de Populist Partisi'nin Demokrat Parti adaylarını desteklemeğe karar verdiği toplantıda kabul edilen seçim platformunda şu sözler de yer alıyordu:

«Hükûmetin insanlık adına yapılan savaşı bir işgâl savaşına çeviren davranışını takbih ediyoruz. *Hükûmetin Filipinler'deki hareketi ulusal hayatımızın bütün gelenekleri, Bağımsızlık Bildirisi, Anayasa ve insanlığın açık hükümleriyle çelişme halindedir.* Kendi topraklarında sadece özgür bir hükûmet kurulmasını isteyen insanların çağrısına cinayet ve kundakçılıkla cevap verdik. Filipinler'e bağımsızlığı verileceği ve kendi kuracakları istikrarlı bir hükûmetin korunacağı vaadiyle, bu yoketme savaşına bir son verilmesini istiyoruz...»⁶³

Emperyalizm tartışması 1900 Başkanlık Seçimlerinde karşı karşıya gelen iki büyük partinin, yani Cumhuriyetçi ve Demokrat Partinin seçim bildirilerinde daha iyi gözükmektedir. Emperyalizmi savunan Cumhuriyetçi Partinin Kongresi 19 Haziran 1900'de Phi-

60. İtalikler benim. Commager, *Documents of American History*, op. cit., s. 192 - 193; Bartlett, op. cit., s. 388 - 390.

61. Stanwood, op. cit., s. 35.

62. *Ibid.*, s. 34.

63. İtalikler benim. *Ibid.*, s. 41.

Philadelphia'da açıldı. Bildiri⁶⁴ «içte ve dışta Amerikan ulusunun etkisini belirli bir şekilde yüceltmek ve arttırmak»la nitelenen William McKinley'i aday olarak ileri sürüyordu. Alınan kararlarda Amerika'nın «ürettiği şeylere şartlar uygun olduğu takdirde ve serbest pazarlar karşılığında pazarlarımızı açmak» bir ekonomik ilişkiler ölçüsü olarak ileri sürülüyordu. Aynı Parti Orta Amerika'da bir kanal açılmasını, bu kanalın «yapım, sahiplik, denet ve korunmasının» Amerika'ya ait olmasını istiyordu. Bu önemli belgede ileri sürülen gerekçe de şuydu: «Tarım ürünlerimizin artan fazlaları için yeni pazarlar gereklidir. Özellikle Doğu'da [Asya'da] yeni pazarlar açmak ve onları ele geçirmek için bütün gayret sarfedilmelidir.» Zaten iktidarda olan Cumhuriyetçi Parti Hükûmeti «ticaret yapan ve sömürgeci bütün uluslara Çin'de açık kapı siyasetini⁶⁵ kabul ettirmedeki başarılı çalışmasından ötürü içtenlikle tebrik» ettiğini ilân ediyordu. Kararda Başkan McKinley'in başarısına değinilmekte ve «Samoa grubunda en önemli adada bölünmez egemenliğe ve güney Pasifik'te en iyi limâna sahip olmakla her Amerikan çıkarının korunduğu» belirtilmektedir. Gene kararda Hawaii adalarının Amerika'ya geçmesi, Amerika'nın La Haye Konferansına katılması ve Monroe Doktrini alkışlanmakta, Batı Hind Adaları ve Filipinler'de İspanyol egemenliğinin yok edilmesi uygun bulunmaktadır. Kongrenin üçüncü günü Ohio'dan William McKinley (1843 - 1901) Başkan ve New York'dan Theodore Roosevelt (1858 - 1919) Başkan Yardımcısı adaylıklarına seçildiler.

Emperyalizme karşı cephe alan Demokrat Parti'nin Kongresi 4 Temmuzda Kansas City'de oldu. Bu Kongrenin kararları⁶⁶ ise Cumhuriyetçi Partiyi «Amerika'ya Cumhuriyet kurumları ile uyuşmayan ve Yüksek Mahkemenin sayısız dâvâlarda takbih ettiği bir sömürgeci siyasete bağlamakla» itham ediyordu. Küba halkına ve bütün dünya önünde verilen söze sadık kalarak Küba'daki egemenlik, yönetim ve denetlemeden vazgeçilmesini istemekte, Hükûmetin Filipin siyasetini yererek «Cumhuriyet hükûmetine Filipin siyasetini dikte eden gözü doymaz ticarî zihniyetin, bu siyaseti, bedelini ödeyeceğini ileri sürerek haklı göstermeğe» çalışmasını reddetmekte ve «ticaretin özgürlük pahasına yayılmasının her zaman çok yüksek bir bedel» olduğuna işaret etmektedir. Kararlara göre, «İspan-

64. *Ibid.*, s. 47.

65. Açık Kapı Siyaseti için bak : *infra.*, s. 275 ve d.

66. İtalikler benim. Stanwood, *op. cit.*, s. 56 - 63.

yol savaşından doğan ve bugün yaşamakta olan emperyalizm sorunu bizzat Cumhuriyetin varlığı ve özgür kurumlarımızın yıkılması ile ilgilidir. Biz bu sorunu kampanyanın en önemli sorunu olarak görüyoruz.» Demokrat Parti emperyalizm ile birlikte gelişen militarizme de karşıydı : «Bu (militarizm) dışta işgal, içte yıldırma ve baskı demektir. Bu, özgür kurumlar için her zaman ölüm demek olan güçlü koldur. Milyonlarca yurttaşımız Avrupa'dan, işte, bundan kaçmışlardı. Bu, barışsever halkımıza büyük bir devamlı ordunun ve gereksiz bir vergi yükünün kabul edilmesi ve özgürlüklerinin devamlı olarak tehlike altında bırakılması demektir.» Fakat Demokrat Parti de Orta Amerika'da Nikaragua'da bir kanal açılmasına taraftardı. Toplantının üçüncü günü 6 Temmuzda, William J. Bryan Başkan, Illinois'den Adlai E. Stevenson da Başkan Yardımcısı adaylıklarına seçildiler. Gene 4 Temmuzda Kansas City'de Kongresini yapan «Gümüş Cumhuriyet» Partisi Bryan - Stevenson çiftini destekleme kararı aldı.

18 Temmuz 1900'de Anti - Emperyalistler ve «Altın Demokratlar» New York'ta toplanarak, Küba, Filipinler, Porto Riko ve Hawaii'nin bağımsızlığa kavuşturulmalarını istediler.⁶⁷ 16 Ağustos 1900'de Indianapolis'de toplanan Anti - Emperyalistler Cemiyeti Bryan'ın adaylığını kabul ederek şu önemli kararları benimsiyordu :

«Ülkemizin tarihinde ilk defa olarak, Başkan yabancı bir halkı boyunduruğu altına almış ve onları despotik bir kuvvetle yönetmeye başlamıştır. Sulu Adalarında kölelik ve poligamiyi bayrağımızla korumaktadır. Kendinde Filipin Hükûmetinin yurttaşlarına kendi rızaları olmadan istediğini yapma ve temsilcileri olmadan vergilendirme yetkisi görmüştür. Hayatlarını, varlıklarını ve kutsal şereflerini ortaya koydukları ülkeleri savunduklarından ötürü onlarla savaşmaktadır...Başkanın tutumu Porto-Riko, Hawaii ve Filipinler halkına hiçbir bağımsızlık, Amerikan yurddaşlığı ümidi, Anayasa himayesi (ve) onu vergilendiren Kongrede temsil hakkı tanımamaktadır:»⁶⁸

Toplantı, nihayet önemli bir yargıda bulunuyordu : «Bu, insanların kendi rızaları olmadan kuvvet zoruyla yönetilmeleri demek-

67. Ibid., s. 68.

68. İtalikler benim. Ibid., s. 69 - 71.

ti. Bu, emperyalizmdir.» Gene aynı karar Filipinler'de Amerikan halkından gerçeği saklayan sansürün kaldırılmasını talep ederken şu ithamı da yapmaktadır :

«Bugüne kadar Filipinlileri samimi dostlardan acı düşmanlar durumuna sokan, binlerce insanı boğazlayarak onların ülkelerini yakıp yıkan Başkan'ın tutumuydu. Bu seçimden sonra, onun tekrar seçilmesine oy veren ve bundan böyle akıtılacak her damla kanda sorumluluğa katılan herkesin tutumu olacaktır.»

III. İSPANYA İLE SAVAŞIN SONUÇLARI

Amerikan halkının çoğunluğu oyunu emperyalizm safında kullanmıştı. Yeniden başkanlığa seçilen McKinley'in 4 Mart 1901'de kabul konuşmasını yaptığı törene İspanyol savaşına giren birlikler de katıldı.

Emperyalist siyasetin bir «sorumluluk» olduğunu iddia edenler Rudyard Kipling'in sorumluluk anlayışı içindeydiler. Bilindiği gibi, İngiliz emperyalizminin en yalın olduğu çağda bunun övgüsünü yapan bu şair «beyaz adamın sorumluluğu» (*White Man's Burden*) başlıklı şiirinde (bu şiir tam zamanında, 1900'de, Amerikan *McClure's* dergisinde yayınlanarak çok popüler olmuş ve Th. Roosevelt de bu şiiri edebî yönden değil, fikir yönünden beğendiğini belirtmişti)⁶⁹ beyaz derili olmayanların kendi kendilerini yönetecek kadar hiç bir zaman olgunlaşmayacaklarını ve beyazlar yerlilere pek yararlı olamayacaklarsa da, bu sorumluluğu yükleneceklerini söylüyordu. Amerika, artık, bu «sorumluluğu» yükleniyordu. Zaten, Senatör Beveridge'e (Indiana) kalırsa, Amerikan ulusu Tanrı tarafından belirli görevler için «seçilmiş ulus» tu : «Tanrı bin yıldır dili ingilizce olan, Teutonik halkları lâf olsun diye hazırlamıyor... O bizi yeryüzünün en üstün yöneticileri durumuna soktu... ve ırktımız için Amerikan halkını dünyanın yeni baştan doğuşuna önderlik edecek halk olarak seçti.»⁷⁰ Senatör O. H. Platt ise büyüme te-

⁶⁹. Dulles, *op. cit.*, s. 48.

⁷⁰. Curti, *op. cit.*, s. 675; Bartlett, *op. cit.*, s. 385 - 388 ve Graebner, *op. cit.*, s. 370 - 373'den **Congressional Record**, 56th Congress, Ist Session (January, 9, 1900), s. 711. Beveridge'in bu sözlerinden sonra hemen belirtmeli ki, İspanya ile savaşı izleyen yıllarda savaşın sebep olduğu yıkıntı mal ve sermayeye olan ihtiyacı arttırmış, Amerika'da iş hayatı canlanmıştı. Bu dönemin büyük yatırımlarını daha önceki yıllarda sivrilmiş olan Van-

orisini şu sözlerle destekliyordu: «*Topraklarımızın her genişlemesi önünde durulmaz büyüme kanununa uygundur...Toprak bakımından genişleme tarihi ulusumuzun ilerleme ve parlaklık tarihidir. Bu, övünülecek bir şeydir, mâtem edilecek değil.*»⁷¹ Platt bir halkın kendi kendini yönetme hakkını da doğuştan bir hak değil, «sınırlı bir ayrıcalık» olarak görecektik kadar ileri gidiyor, ve, gene Amerikalı Tannenbaum'un deyimiyle, neredeyse bir hükûmetin meşru sayılabilmesi için yönetilenlerin rızası ile işbaşına gelmesi fikrine dayanan ilk Amerikan anlayışını da inkâra yanaşıyordu.⁷² Burada hatırlamak gerekir ki, 1832'de Edward Livingston Uzak Doğu'daki ilk Amerikan diplomasi temsilcisi Edmund Roberts'a verdiği talimatta «Amerikalıların İngiltere, Fransa ve Hollandalıların Doğu Hind Adalarında yaptığı gibi hiç bir zaman işgallere kalkışmadıklarını ya da, o ulusun ülkesine yerleşmek istemediklerini» yazmıştı.⁷³ Bu sözlerden 67 yıl sonra ise Amerika'nın uluslararası ilişkiler alanındaki yerini değerlendiren Harvard Üniversitesi Siyasal Bilgiler Profesörü Abbott Lawrence Lowell yapılan son ilhakların geleneksel Amerikan siyasetinden ayrılmak demek olmadığını, çünkü, Amerika'nın «*dünyanın gördüğü en büyük ve en başarılı sömürgeci devleti olduğunu*» ilân ediyor, İspanya ile savaş açılmamış olsaydı, genişlemenin ergeç yer alacağından şüphe etmeyerek şimdi sıranın «yetenekli gençlere cazip meslek olarak... devamlı ve yüksek maaşlı sömürge yöneticiliği hizmeti kurmaya» geldiğini belirtiyordu.⁷⁴

Amerikalıların Filipinler ve Küba'ya girmeğe çalışırken halkın karşı koyduğunu ve Amerikan bayrağının bu adalara ancak uzun süren silâhli çatışmalardan sonra dikilebildiğini ve bu konuya biraz ilerde deyineceğimizi söylemiştik. Filipinler'de Amerikan egemenliğine karşı en kısa zamanda bir başkaldırma olacağı General Merritt ve General Anderson'un Manila'daki davranışlarından bel-

derbilt, Astor, Gould, Morgan ve Reckefeller yapıyordu. Yeni iş faaliyetinin kapsamı çok genişlemişti. Tröstler de gittikçe büyük tekellere yöneliyordu. «Örneğin, Pennsylvania demiryolu şirketleri bir yandan Vanderbilt'lerle, diğer yandan da Rockefeller'le birleşmişlerdir. Vanderbilt'ler Morgan grubuyla yakın bir ittifak içindedir». Beard, *op. cit.*, s. 233'den John Moody, *The Truth About the Trusts*, 1904, s. 493.

71. Beard, *op. cit.*, s. 216.

72. Tannenbaum, *op. cit.*, s. 92.

73. *Ibid.*, s. 97.

74. Hart, *American History Told by Contemporaries*, *op. cit.*, s. 591 - 594'den A. Lawrence Lowell, «The Colonial Expansion of the United States,» *Atlantic Monthly*, February 1899, s. 145 - 154.

liydi.⁷⁵ İspanya ile savaş başlamadan önce Filipinli Aguinaldo'nun önderliğinde bir başkaldırma olmuş, fakat bu başkaldırma ihtilâlin önderlerine rüşvet verilmesi ve bazı idarî reform vaadinde bulunulmasıyla hafiflemiştir. Sonra, İspanya vaadlerini yerine getirmemiş ve Amiral Dewey de Manila'ya saldırıyı tasarlarken Aguinaldo'yu Amerikan Konsolosu kanalıyla Hong Kong'dan yardıma çağırmıştı. Ağustosta şehre karadan hücum geçildiği zaman Aguinaldo Temmuzda ilân edilen Filipinler Cumhuriyetinin bayrağı altında topladığı büyük bir orduyla Amerikan kuvvetlerine katılmış, fakat kendine as bir komuta mevkii verilmişti. Amerikalılar Aguinaldo'ya adalar İspanyol işgâlinde kurtarıldıktan sonra yerli halka teslim edileceğine dair söz vermişlerdi. Halbuki, savaş bitince Amerikan Kuvvetleri Komutanlığına atanan General Otis Filipin halkına bir bildiri yayınlayarak Amerikan Hükûmetinin iyi niyetinden söz açıyordu. Bildiri Filipinliler üstünde olumlu etki yapmadığı gibi, adaların Amerika'ya terk edildiği mâlûmdur. Yeni işgal kuvvetleri olan Amerikalılara karşı yerli tepkiyi gene Aguinaldo yürütüyordu. Manila'daki askerî yetkililerle Aguinaldo arasında temaslar, görüşmeler devam edip duruyordu. 4 Şubat 1899'da Amerikan kuvvetlerinin bir kaç Filipinli askeri öldürdüklerini de Prof. Beard'dan öğreniyoruz.⁷⁶ O günün gecesi Filipinliler Amerikan kuvvetlerine birden saldırdılar. Bu defa, Amerikalılarla halk arasında kanlı bir çarpışma başladı. Üç yıl sürecek olan gerilla savaşları da başlamış oluyordu. Doğrudan doğruya savaşı anlatan yayınlar gaddarlık hikâyeleri ile doludur. Kendi özgürlük ve bağımsızlıkları için savaşanlara yardım edenler bu kere dünkü dostlarıyla boğaz boğaza gelmişlerdi. Amerika'daki emperyalizm tartışması da bu olaylar sürüp giderken yer alıyordu. Amerikalıların Aguinaldo'yu yakaladıklarını ve adaların da peşpeşe düşmeye başladıklarını biliyoruz.⁷⁷ Prof. Coolidge'nin sözleriyle Amerikalılar Filipinler'deki varlıklarını şöyle bir muhakemeye dayandırıyorlardı :

75. Amerika - Filipinler Savaşı için bak : Beard, *op. cit.*, s. 217 ve d.; Stanwood, *op. cit.*, s. 27 ve d.

76. Beard, *op. cit.*, 218. İkinci Cihan Savaşında Uzak Doğu'daki Amerikan generallerinden MacArthur'un babası General MacArthur 30 Mart 1899'da Luzon Adasında Malolos'u işgâl etmişti. Carruth, *op. cit.*, s. 384.

77. Filipinlerin Cumhuriyetçi iktidar tarafından ele geçirilmesi Demokratlara kuzeyli rakiplerini ırk eşitliği sorununda samimi olmamakla itham fırsatını verdi. Örneğin, Demokrat Senatör Tillman'ın bu yoldaki ithamlarını eski nesil Cumhuriyetçilerden Senatör Hoar şöyle cevaplandırıyordu : «Tillman'ın söylediklerine karşı konmadı; zâten, konamazdı da.» Beard, *op. cit.*, s. 215.

«Filipinler bağımsız uygarlık yönünde hiç bir yetenek göstermeyen bir ırka mensuptur; yakın bir gelecekte de göstermeyecekleri söylenebilir; fakat zekice yürütülen bir Amerikan egemenliği altında daha önce rüyalarında bile görmedikleri yararlarla kavuşacaklardır, ve bundan ötürü müteşekkir olmazlarsa, bu, sadece, onların yeteneksizliklerin yeni bir kanıtıdır.»⁷⁸

Senatör Beveridge ise genişlemenin asıl amaçlarını şu sözlerle anlatıyordu :

«Filipinler...ilelebet Birleşik Devletler'e ait topraklar olarak kalacaktır. Ve Filipinlilerin biraz gerisinde Çin'in sınırsız pazarları yatmaktadır. İkisinden de çekilmeyeceğiz. Takım adalardaki görevimizden vazgeçmeyecek, Doğu'da elimize geçen fırsatı terketmeyeceğiz.»⁷⁹

(Bilindiği gibi, 1916 Jones Kanunu Filipinlere 1936'da egemenlik verilmesini kabul etmiş, fakat yerli halkın kendi dilinde *Ang Ulalin Vatavat* [Öksüz Bayrak] dediği Filipin bayrağı bu adalara ancak 1946'da çekilmişti.)⁸⁰

Amerika'nın Küba'yı ilhakı da olaylarla doludur. McKinley 5 Aralık 1899'da «yeni Küba bize eşsiz bir içtenlikle bağlanmalıdır» di-yordu.⁸¹ Daha sonraki yıllarda açıklanan önemli bir mektup Kübalı önderlerin bu yabancı büyük devletle daha başında kurdukları ilişkilerin özelliğini ortaya koymaktadır. Mektup Amerika ile görüşmeler sırasında Küba delegesi olan ve sonra Küba'nın ilk Cumhurbaşkanı olması münasip görülen Estrada Palma tarafından 1 Şubat 1898'de Andres Moreno de la Torre'ye yazılmıştır. Palma diyor ki :

«Yabancı kapitalistlerin büyük ölçüde yatırım yapmalarını ve endüstrimizle kamu hizmetlerimizin gelişmesine mâlî bakımdan yardımcı olmalarını sağlama amacıyla Küba Cumhuriyetinin yeteri kadar güven vermesi için,

78. Prof. Coolidge bu sözlerle kendi fikirlerini değil, o zamanki Amerikan düşüncesini yansıtmak istiyor. **Op. cit.**, s. 170.

79. Faulkner, **op. cit.**, s. 559'dan **Congressional Record**, January 9, 1900, 56th Congress, 1st Session, Vol. XXXIII, par. I, s. 704.

80. Tannenbaum, **op. cit.**, s. 97.

81. Jenks, **op. cit.**, s. 72.

(Küba) Amerika'nın ülkenin iç barışını şu ya da bu şekilde garanti etmesini istemektedir.»⁸²

O zamanlar Küba'nın başına geçirilmek istenenler yabancı sermayeye bel bağlıyor ve Amerikan müdahalesini kolaylaştırmak istiyordu.

Küba Anayasası yazıldıktan sonra Amerika ile olan ilişkileri düzenlemek için 12 Şubat 1901'de bir komisyon kuruldu. Kimi Küba'nın dış politikasında on yıl için Amerika'dan direktif almasını, kimi Amerikan sermayecilerine ayrıcalıklar tanınmasını, kimi Amerika'ya üsler verilmesini, kimi de Amerika ile bir para birliği kurulmasını istiyordu. Halbuki, Amerikan tarihçileri Bailey ve Nasatır'ın da kabul ettikleri gibi, Küba halkına sorulacak olursa, Küba, bağımsızlığını kendi yurtseverlerinin otuz yıl süren devamlı mücadeleleri sonunda kazanmıştı.⁸³ Amerika bu sorunu da şöyle çözümlendi: Gene bir Amerikan kaynağına göre, silâhını teslim eden her Kübalıya 75 dolar vaadetti.⁸⁴ İhtilâlcî ordunun kumandanı General Maximo Gomez yüksek bir emeklilik maaşıyla tatmin edilmiş, diğer askerlere de aralarında bölüşülmek üzere 3 milyon dolar değerinde altın dağıtılmıştı.⁸⁵

Küba'nın Amerika ile olan hukukî ilişkileri de Platt Değiştirgesi diye bilinen bir kanunla düzenlendi. Bu bir parlamento taktiği olarak 1901 - 1902 askerî tahsisat kanununun sonuna eklendi. Bu, mevcut kanunu değiştirme şeklinde olduğundan ve California Senatörü Platt tarafından teklif edildiğinden «Platt Değiştirgesi» diye anılır. Değiştirge 25 Şubatta teklif edilip 27'sinde ancak iki saat tartışıldıktan sonra sekiz madde halinde kabul edilerek 2 Martta Başkan tarafından imzalandı. Küba ya bu Değiştirgeyi Anayasasına ekleyerek kabul edecek, ya da askerî yönetim devam edecekti. 12 Haziran 1901'de sekiz madde kelime, kelime Anayasaya eklendi. İki yıl sonra da 8'inci Madde uyarınca iki ülke arasında bir anlaş-

⁸². Mektup 1909 - 1913 yıllarında Küba Dış İşleri Bakanlığı yapan Manuel Sanguily tarafından Dr. Luis Machado'nun **La Enmiendo Platt** (Platt Değiştirgesi, 1922) adlı kitabının eleştirmesi sırasında açıklanmıştır. Şu sözler Sanguily'nindir: «İhtilâlcilerin kendilerinin bugün nefret ettiğimiz bu aşağılık durumu hazırladıklarını inkâr etmek mümkün değildir.» Jenks, *op. cit.*, s. 72 - 321.

⁸³. Helen Miller Baily ve Abraham P. Nasatır, **Latin America : the Development of Its Civilization**, New Jersey, Prentice - Hall, 1960, s. 462.

⁸⁴. Bining, *op. cit.*, s. 537.

⁸⁵. Jenks, *op. cit.*, s. 62.

ma haline sokuldu. Amerikan Kongresinin kararı sonucunda Kübalıların Anayasalarına eklemek zorunda kaldıkları maddeler özet olarak şöyledir :⁸⁶

Küba Hükûmeti başka devlet ya da başka devletlerle Küba bağımsızlığını tehlikeye sokacak ya da sömürge ya da askerî amaçlarla üs, ya da toprak verecek anlaşmalar yapmayacaktır.

A. B. D. «Küba bağımsızlığını korumak amacıyla» Küba'ya müdahale edebilecektir.

Amerika'nın Küba'yı askerî işgal altında bulundurduğu zamanki tasarrufları meşru sayılacak ve bu tasarruflar sonunda kazanılmış haklar korunacaktır.

Amerika'nın güney limanlarındaki ticareti olduğu kadar Küba halkı ve ticaretini de korumak için, Küba hükûmeti ada halkının sağlık durumu ile ilgili tedbirleri yürütecek ya da Amerika ile anlaşarak yeni tedbirler uygulayacaktır.

Pine adası Küba sınırları dışında kalacaktır.

Küba Amerika'ya üs verecektir.

Küba Amerika ile bu hükümleri içine alan bir ikili anlaşma yapacaktır.

En önemli günlük Küba gazetesi olan *La Discussion*'da o günlerde yayınlanan bir resimde Küba İsa gibi çarmıha gerili gösteriliyor, iki yanındaki direkleri de General Wood ile McKinley işgal ediyorlardı; Platt'da Romalı subay gibi sekiz maddeyi mızrağın ucuna takmış görünüyordu. Küba'nın en başta gelen zenci politikacılarından Juan Cualberto Gómez 1901'de bu sekiz maddeyi şu önemli sözlerle eleştirmişti:

«Bağımsızlığın ne zaman tehlikeye girdiğini ve böylece onu korumak için ne zaman müdahale etmek gerektiği kararını Birleşik Devletlere bırakmak, gece ya da gündüz, diledikleri zaman, iyi ya da kötü niyetle girebilmeleri için evimizin anahtarını teslim etmek demektir.»⁸⁷

86. *Treaties, Conventions, International Acts, Protocols and Agreements between the United States and Other Powers*, C. I, Washington, Government Printing Office, s. 362 - 364; Jenks, *op. cit.*, s. 78 - 79.

87. İtalikler benim. Jenks, *op. cit.*, s. 80 - 81.

İkili anlaşma haline getirilen Platt Değiştirgesi o şekilde uygulandı ki, Küba kuzey komşusunun tâbi bir devleti oldu. Zaten, bir süre fiilî işgal olmuş, askerî valiliğe önce General S. Brooke getirilmiş, onun yerini General Leonard Wood almıştı. Küba'yı 1899-1902 yıllarında işgal kuvvetleri adına yöneten General Wood sokakları süpürtmüş, binaları onartmış, daha iyi işleyen bir vergi sistemi kurmuş, ceza evlerini düzeltmiş, tren tarifelerini yoluna koymuş ve Kübalı Dr. Carlos Finlay'ın buluşundan faydalanarak sıtmayı yok etmişse de, adanın Mayıs 1902'deki ekonomik durumu Şubat 1895'den daha iyi değildi.⁸⁹ Fakat gene de Maliye Komisyonu Başkanı Sereno E. Payne 8 Nisan 1902'de «Küba'nın Birleşik Devletlere ilhak edileceği gün de gelecektir» diyordu.⁹⁰ Amerikan askerleri daha önce sözünü ettiğimiz⁹⁰ Teller Maddesine rağmen, 1902'ye kadar Küba'da kalmışlar, fakat ayrılmalarından dört yıl, dört ay geçtikten sonra tekrar dönüp gelmişlerdi.⁹¹ Amerikan işgal kuvvetleri 1902'de ayrılırken güvendikleri Kübalı Palma'yı Cumhurbaşkanı olarak bırakmışlarsa da, Küba halkı bu başkana aynı derece bağlı değildi. O kadar ki, 16 Ağustos 1906'da bir ihtilâl patlak verdi. Bu başkaldırma ile birlikte Küba'daki Başkonsolos Steinhart Amerikan Dış İşleri Sekreterine şu şifreli telgrafı çekiyordu :

«Çok gizli. Küba Dış İşleri Bakanı Başkan Palma adına Başkan, Roosevelt'ten biri Havana, öteki de Cienfuegos'a olmak üzere derhal iki gemi yollanmasını rica etti...Başkan Palma Kongreyi önümüzdeki Cuma toplayacak ve Kongrede silâhla müdahalemizi isteyecektir.»⁹²

Biraz geç olmakla birlikte, *Denver* ve *Marietta* adlı iki savaş gemisi Küba limânlarına geldiler. Steinhart'ın 13 Eylül tarihli ve Dış İşleri Bakan Yardımcısına hitaben çektiği telgraf Başkan Palma'nın istifa edeceğini ve yerini «Birleşik Devletler Başkanının seçeceği» birine devredeceğini açıklıyordu.⁹³ Amerikan Harbiye Bakanı Taft Platt Değiştirgesinin 3'üncü Maddesine dayanarak Küba

⁸⁹. General Wood'un kamu parasını şeker tröstünün propagandasına harcaması gibi karanlık yönleri de vardı.

⁹⁰. Jenks, *op. cit.*, s. 71'den *Congressional Records*, C. XXXV, s. 3850 - 3854, 3856.

⁹⁰. *Supra.*, s. 245.

⁹¹. Ewin Lieuwen, *Arms and Politics in Latin America*, New York, Praeger, 1961, s. 33.

⁹². Jenks, *op. cit.*, s. 89.

⁹³. *Ibid.*, s. 90 - 91.

Valisi ilân edildi. 12 Ekim 1906'da onun yerini alan Charles E. Magoon son olarak Panama Kanalı bölgesi valiliğinde başarılı olmuştu. Küba'da önemli dairelere birer Amerikalı uzman atandı. Küba Hükümeti ikinci bir defa daha düzenlendikten sonra 28 Ocak 1909'da tekrar «güvenilir» Küba'lılara devredildi.⁹⁴ Amerika'nın Karayipler'deki çıkarlarını o bölgenin halkına karşı da koruduğuna dikkati çeken Amerikalı Jenks şu teşhisi koymaktadır:

«Bizim Karayiplerde geliştirmekte olduğumuz özel ilgiye benzer doktrini Japonya Mançurya'da, İngiltere Pers Körfezinde ya da İtalya Arnavütluk'ta ileri sürdü mü, bu politikaya 'emperyalizm' demekte tereddüt etmedik.»⁹⁵

Amerika İspanya'ya 21 Nisan 1898'de savaş ilân etmişti. Amerikan tarihi ile ilgili çeşitli eserler vermiş olan W.A. Williams'ın belirttiğine⁹⁶ göre, bu tarihten sonra bir altmış yıl kadar Amerika Küba sorunlarının her yönünü baştan sona kadar etkiledi. Bu arada, Williams'ın deyimiyle, «sadece bir avuç Kübalının özel ve grup olarak ekonomik durumları» iyiye yönelmişti. Amerika şeker endüstrisini «doğrudan doğruya ya da dolaylı olarak avucunda tutmak» ya da adanın tek ürüne dayanan ekonomisinde kökten bir değişikliği «açık ya da kapalı» engellemek suretiyle «adanın ekonomik hayatına hâkimdi.» Williams'a göre, Amerika adanın «siyasal sisteminin sınırlarını belirliyor ve bu sistemi sürdürecekt kişileri seçiyordu.

Burada, Amerikalı olmayan halkların yaşadığı kıt'a-dışı toprakların A.B.D.'ne katılmasının yarattığı bir hukukî soruna ve Amerika'nın gösterdiği çözüm yoluna da kısaca değinmek gereklidir. Amerikan siyasal yönetimiyle ilgili sorun şuydu: Yeni topraklarda Amerikan Anayasası uygulanacak mıydı? Ortaya bir teori çıktı. Bu topraklar, Kongrenin özel bir yasası olmadıkça, Amerika'ya bağlı olacak, fakat onun parçası olmayacak ve gümrük duvarları içine de so-

^{94.} Amerikan Hükümeti Küba'yı o kadar benimsemişti ki, halktan bu ülkeyi Amerika'nın bir parçası sayanlar çıkmış, bir Amerikalı üniversite mezunu Küba'nın Amerikan federe devleti olduğuna inanırken, bir Washington görevlisi Havana'yı bir Amerikan limanı sanıyormuş. Jenks, *op. cit.*, s. 5.

^{95.} *Ibid.*, s. 2.

^{96.} William Appleman Williams, *The Tragedy of American Diplomacy*, gen. b., New York, Delta, 1962, s. 1 ve d.

kulmayacaktı. Böylece, Amerika hem genişleyebilecek, hem de şeker ve tütün gibi dıştan gelen ürünlere karşı gümrük duvarlarını çekebilecekti. Bu topraklarda yaşayanlar da Amerikan uyruklu (*national*) olacak, fakat Amerikan yurddaşı (*citizen*) sayılmayacaklardı.

Gümrük kanunları ile Porto Riko'nun durumu ilginç bir örnektir. Porto Riko işgal edilmeden bir yıl önce, Kongre Porto Riko'dan Amerika'ya gelen mallara gümrük koyan Foraker Kanununu kabul etmişti. Porto Riko artık Amerikan toprağı olduğuna göre, bu kanun Anayasaya aykırı değil miydi? Yüksek Mahkeme 27 Mayıs 1901'de *Downes v. Bidwell* olayında Foraker Kanununun uygunluğuna karar verdi. Porto Riko'nun yönetim şekli de nakle değer. Adanın işgali ile birlikte askerî bir yönetim kurulmuştu. Adada sivil hükûmeti kuran ve başkan tarafından 1 Mayıs 1901'de imzalanan kanun Porto Rikolulara Amerikan yurttaşlığını vermiyor, Amerikan müdahalesini sağlıyordu. Kanuna göre, Amerikan Başkanı ve Amerikan Senatosu bir vali ve altı yönetici atıyor, bir de iki tâli meclisle bir parlâmento kuruluyordu.⁹⁷ Meclislerden biri yukarıda sözü edilen altı yüksek rütbeli yönetici ile gene Amerikan Başkanı ile Senatosunun atadığı beş kişiden bileşik bir yukarı meclis olup diğeri halkın oyuyla seçilen aşağı meclisti. En önemli yürütme mevkilerine Amerikalıların atanmasıyla yasa faaliyetleri de gene Amerikalılarca denetlenmekteydi. Başka sömürgelerde başka Anayasa sorunları da ortaya çıkıyordu. Örneğin, Filipinlerde basın özgürlüğü ve Hawaii adalarında mahkemelerde jüri kullanılması da Anayasa sorunları doğurmuştu. Amerikalılar şöyle bir çıkar yol tercih ettiler: Anayasa ikiye ayrılmalıydı. Bazı maddeleri «esas,» bazıları «şeklî» idi. Yeni katılan topraklarda da uygulanması zorunlu olanlar, işte, bu esas maddelerdi. Örneğin, Yüksek Mahkeme mahkemelerde jüri kullanılmasını «esas» nitelikte değil, bir «usul meselesi» olarak görmüştü.⁹⁸ Halbuki, Amerikan siyasal kurumlarını tanıyanlar, örneğin, jüri sisteminin öneminde hem fikirdirler.

A.B.D. Lâtin Amerika'da egemenliğini bir Orta Amerika kanalı ile güçlendirmek istiyordu. Önceleri, Orta Amerika kanalının Nikaragua'da açılması düşünülmüştü. Nikaragua ise İngiliz Hon-

97. Beard, *op. cit.*, s. 222.

98. *Ibid.*, s. 220.

durası'nın biraz güneyindeydi.⁹⁹ Amerika İngiltere'nin bütün hareketlerini şüpheyile izliyor, Monroe Doktrini adına şiddetli protestolarda bulunuyor ve açılması düşünülen «uluslararası» kanalın hiçbir devletin denetiminde olmaması görüşünü savunuyordu. Amerika'nın bütün davranışı henüz «Büyük Devlet» statüsünü kazanmamış bir devletin savunma taktiği idi. Karşılıklı hareket ve tepkilerden sonra Amerika ile İngiltere arasında imzalanan 1850 Clayton-Bulwer Andlaşmasına¹⁰⁰ göre, kanalı hiç kimse denetlemeyecek, hiç bir devlet silâhlandırmayacak ve kanal herkese açık olacaktı. Bu andlaşma Amerika-İngiliz rekabetini hiç değilse bir süre için yatıştırdı.¹⁰¹ 1881'de Amerikan Dış İşleri Sekreteri Blaine bu andlaşmanın kaldırılmasını teklif ettiyse de, Lord Granville reddetti.¹⁰² Sekreter Frelinghuysen'in de 1884'de çabaları bir semere vermedi. İspanya ile savaş sırasında *Oregon* adlı savaş gemisinin Pasifik sularından tâ Santiago'ya uzun yolu katederek gitmesi bir kanalın faydasını bir daha ortaya koymuştu. Genişleme taraftarları bir an önce bir kanal açılmasını yazıyor ve söylüyorlardı.¹⁰³ Ferdinand de Lesseps'in Süveyş başarısından sonra kurduğu Fransız Panama Kampanyası Orta Amerika'da bir kanal açma tasarısı peşindeydi. De Lesseps'in Panama kanalı tasarısı söz konusu olun-

99. Amerikalı iş adamı Cornelius Vanderbilt bir şirket kurarak iki Okyanus arasında dar bir şerit gibi uzanan Nikaragua topraklarında ulaştırma ve seyahat işini ele geçirince, Nikaragualılardan çok İngilizlerle çatışmıştı; İngiliz Hondurası'na sahip olan İngiltere bu çevreyi kendi nüfuz alanı içinde sayıyordu. Bailey ve Nasatır, *op. cit.*, s. 474.

100. Hunter Miller, der., **Treaties and Other International Acts of the United States : 1783 - 1855**, C. V, Washington, Government Printing Press, s. 671 - 682.

101. 1858'de Orta Amerika topraklarını Amerika'ya katabilmek için Californiya'dan Nikaragua'ya gelen William Walker adlı bir maceracı bu ilhakı kolaylaştırmak için Nikaragua tabiiyetine geçmiş ve birlikte getirdiği 58 maceracı arkadaşının gayretile Cumhurbaşkanı seçilmiş, fakat benzer faaliyeti diğer Orta Amerika devletlerinde tekrarlamaya kalkınca İngiliz mukavemetiyle karşılaşarak önce kaçmış, sonra 1860'da idam edilmişti. Bailey ve Nasatır, *op. cit.*, s. 475.

102. James G. Blaine'in James Russel Lowell'a 19 Kasım 1881'de yazdığı ve Clayton - Bulwer Anlaşmasının değiştirilmesini konu edinen mektubu için bak : Ruhl J. Bartlett, *op. cit.*, s. 392 - 393. Lord Granville'in red mesajı için bak : *Ibid.*, s. 393 - 396.

103. Örneğin, Lodge, Rio Grande'dan Arktika'ya kadar «tek bayrağın» dalgalanmasını istiyor, bu arada Orta Amerika'da bir kanal açılması tezini tekrarlıyordu. Karl Schrifgiesser, **The Gentleman from Massachusetts : Henry Cabot Lodge**, Boston, Little, Brown, 1945, s. 136.

ca, Başkan Hayes 8 Mart 1889 tarihli mesajında şöyle demişti: «Bu ülkenin siyaseti Amerikan denetinde bir kanaldır. Birleşik Devletler bu denetimini herhangi bir Avrupa ülkesine devredemez.»¹⁰⁴

İngiltere Amerikan dostluğunu kazanmağa kararlı olduğundan Clayton - Bulwer Andlaşmasını değiştirmeyi kabul ettiği gibi, yeni (1900) Hay - Pauncefote Andlaşmasının Amerikan Senatosunda kabul edilmesi üzerine Lâtin Amerikan isteklerini kabul eden ikinci bir andlaşmaya da (18 Kasım 1901) razı oldu. Kanalı hem Amerika açacak, hem kontrol edecek, hem de tahkim edecekti. Özetle, İngiltere bu uzun süren anlaşmazlıkta Amerikan üstünlüğünü tanımıştı.¹⁰⁵ Kanalın ilerdeki statüsünü tesbit etmek için de Kolombiya Cumhuriyetinin temsilcisi ile bir andlaşma yapıldı, çünkü henüz ortada Panama diye bir devlet yoktu ve söz konusu topraklar Kolombiya'ya aitti. Bogota'daki Kolombiya Kongresi Amerika'ya istediği toprakları vermedi; yani, yeni yapılan andlaşmayı onaylamadı. Kasım 1903'te Amerika'nın üstünde haklar istediği topraklarda bir isyan başgösterdi; başkaldıranlar Kolombiya Devletinde ayrılarak bağımsız Panama Cumhuriyetini kurduklarını ilân ettiler. Amerikan savaş gemileri isyanı bastırmak için gelen Kolombiya askerlerinin karaya çıkmalarını önledi.¹⁰⁶ Washington yeni devleti hemen tanıdı; yeni devletle on mil derinliği olan bir koridorda Amerika'ya haklar tanıyan bir andlaşma yaptı. Amerika altın olarak on milyon dolar verecek ve her yıl da 250,000 dolar ödeyecekti. Böylece, Panama Amerikan Hükûmetinin kurduğu bir cumhuriyetti; bütünüyle Amerikan nüfuzu altında «bir kanal devleti»nden başka bir şey değildi.¹⁰⁷ Yeni devletle yapılan Hay - Bunau Varilla Andlaşması (18 Kasım 1903) sayesinde Amerika Panama bağımsızlığını korumak için müdahale hakkı kazandı. Panama'nın Amerikan müdahalelerinde yararlı olacak ufak bir silâhli kuvveti de vardı; bu kuvvetler «ihtilâl» sırasında örgütlenen kuvvetler ile rüşvet yoluyla Kolombiya ordusundan koparılan kuvvetlerden bileşikti. Panama'nın iki zengin ailesi de aralarında anlaşarak bir Cumhurbaşkanı seçmişlerdi. Amerika Panama kanal bölgesi ile birlikte Panama körfezinde beş adayı da almıştı. Gene Amerika mevcut anlaşmalara

104. Coolidge, *op. cit.*, s. 273.

105. Bartlett, *op. cit.*, s. 398 - 399.

106. Bailey ve Nasatır, *op. cit.*, s. 684 - 685.

107. Lieuwen, *op. cit.*, s. 182 - 183

dayanarak 1917, 1918 ve 1925 yıllarında silâhla Panama'ya müdahale etti.¹⁰⁹

Amerika kanalı ele geçirme yanında kanala giden yollara da sahip olmak istiyordu. İlk fırsat Haiti'de çıktı; daha doğrusu, Amerika stratejik önemi olan Haiti'ye yanaştı. Yeni seçilmiş olan Hypolite'e temsilci Frederick Douglass'i yolladı; temsilci Mole St. Nicholas'ın Amerika'ya üs olarak terkini istiyordu. Başkan Hypolite dayatınca Harrison Amiral Gherardi'yi Douglass'a yardımcı olmak üzere Haiti'ye yolladı. *Gherardi Amerika'ya üs verilmesi sonunda halkın isyan etmesi olanağına karşı Haiti hükûmetini destekleyeceğini vaadediyordu.*¹⁰⁹ Üssün zorla işgali düşünülüyse de komşu Dominik Cumhuriyetinde Samana körfezinde üs imkânları da denebilirdi. Dominik'in başkanı Heureau daha «uysal» çıktı. Yalnız, bu yolda bir andlaşma yapınca halkın ayaklanmasından korkuyordu. Ayaklanmayı bastırmak için 200,000 dolara ihtiyacı olacaktı. Bu istek Amerikalılara, daha doğrusu, Kongrede ilgili komisyonlara bildirildi. Bunun üzerine 5 Ağustos 1892 Kanunu «Başkanın Yönetiminde genişletilecek...kömür ve deniz istasyonları kurmak için» 250,000 dolar ayırdı.¹¹⁰ Samana Körfezinde Carenero adasını 99 yıl için Amerika'ya kiralayan bir andlaşma tasarısı hazırlandı. Gizliliğe rağmen yayılan dedikodular ve Dominik halkının tepkisi görüşmelerin yarıda kalmasına sebep oldu. Bu iki ülke, Haiti ve Dominik, daha sonra başka yollardan Amerika'nın nüfuzu altına girdi.

Amerika'nın bu yıllarda Karayip Denizi ile olan ilgisinin çerçevesini çizmek için buradaki Danimarka (Virgin) Adalarını da¹¹¹ ele geçirme girişmelerine kısaca değinmek gerekir.¹¹² Daha İç Savaş sırasında Amerika'nın Karayipte bir deniz üssüne sahip olmayışı Lincoln Hükûmetinin abluka çabalarını güçleştirmiş; Dış İşleri Sekre-

108. Amerikan askerî yardım heyetleri özellikle Panama polisini modern silâhlarla donattılar; ihtilâlcî kuvvetlere karşı bu polis direnecekti. Aristokrasi - toprak ağaları diktatörlüğünü uzun süredir destekleyen polis teşkilâtının başkanı Albay Remon nihayet 1952'de işi uzatmayarak iktidarı bizzat aldı.

109. Pratt, *op. cit.*, s. 30.

110. *Ibid.*, s. 31.

111. St. Thomas, St. John ve St. Croix Adaları.

112. Waldemar Westergaard, *The Danish West Indies Under Company Rule (1671 - 1754) with a Supplementary Chapter, 1755 - 1917*, New York, Macmillan, 1917, s. 257 - 262.

teri Seward'ın Ocak 1865'de Washington'daki Danimarka Elçisi General Raaslöff'e Danimarka Batı Hind adalarını satın alma teklifini yapmasına yol açmıştı. Teklifi Aralık 1865'de tekrarlandı. Bu sırada Danimarka Avusturya - Prusya kuvvetlerine yenilerek Schleswig ve Holstein Dükalıklarını kaybetmişti. Danimarka teklif edilen fiatı öğrenmek istedi. Seward 5 milyon dolarlık altın teklif etti. İngiltere satışa karşıydı. 1733 Andlaşmasına göre ise, St. Croix Adasının satışı için Fransa'nın izni gerekti. 1867'de sadece kuzeydeki iki adanın 7.5 milyon dolara satılması kararlaştırıldı. Başkan Johnson'un Senatoda rakibi olan Dış İşleri Komisyonu Başkanı Charles Sumner'in gayretleriyle andlaşma onaylanmadı. Aynı yıl içinde hem Alaska, hem de bu adaların alınması hükûmetin prestijini arttırabilirdi; Sumner bunu istemiyordu. Cleveland Başkan olunca satış sorunu bir daha ortaya atıldıysa da, Hawai'yi kabul etmeyen hükûmet bu adalarla hiç ilgilenmedi. John Hay ile Danimarka Elçisi Kont Constantine Brun 1901'de bu konuyu bir daha ele aldılar. Şimdiki Fransız Hükûmeti (Üçüncü Cumhuriyet) St. Croix'nin de satılmasına itiraz etmiyordu. Andlaşma Ocak 1902'de oldu. Bu defa Senato 17 Şubatta hemen onayladı; karşı koyan Danimarka Yukarı Meclisi (*Landsting*) oldu. Bu kararda Alman ticarî çıkarlarının etkisi olduğu sanılıyordu. Bu adalar ancak 1917'de Amerika'nın eline geçti.¹¹³

Amerika'nın Uzak Doğu ile olan ilgisini belirtmiş, 1898'de Pasifik'te Guam ve Wake adalarını aldığını söylemiştik. 1899'da da bazı Samoa adalarındaki egemenliğini sağlamlaştırdı. Amerika daha 1878'de Samoa'da bazı çıkarlar ele geçirmişti.¹¹⁴ Samoalı Prens Le Mamea o yıl Washington'a gelip Pago Pago'da Amerikan Hükûmetine deniz üssü veren andlaşmayı imzaladığı zaman Samoa'nın adını herhalde pek az Amerikalı işitmişti; bir yıl içinde bu sakin ada dünyanın büyük devletlerinin ele geçirmek istedikleri bir yer oldu. Zaten, genel olarak Pasifik adalarında Alman çıkarları Avustralya ve Yeni Zelanda — ve dolayısı ile İngiltere — ile çatışma halindeydi. Alman ve İngiliz göçmenler arasında çekişme daha belirli olmaya başlamıştı. Samoa adaları deniz subayları, tüccarlar, misyonerler ve konsolosların cirit attıkları topraklar oldu. 1889'da Berlin Andlaşmasıyla adalar İngiltere, Almanya ve Amerika arasında üçlü

113. Elli yıldanberi adalara göz koyan Amerika bunları nihayet 17 Ocak 1917'de 25 milyon dolara aldı. Amiral James H. Oliver adaların ilk Amerikan Valisi oldu.

114. 17 Ocak 1878 Andlaşması : Bartlett, *op. cit.*, s. 367'den *Statutes at Large of the United States*, C. XX, s. 704 - 705.

bir tâbiyete kondu. Bu Andlaşmayla Tutuila Amerika'ya düştü.¹¹⁵ Çok defa İngiltere Amerika ile birlikte Almanya'ya karşı birleşiyordu. Bazı Amerikalılar ittifak politikasına bu derece bile katılmağa karşıydı.¹¹⁶ İspanya'nın 1898'deki yenilgisinden sonra Pasifik adalarında yeni bir çalkantı olması beklenebilirdi. Zâten, Almanya Filipinlerin tümüne önce hakim olmayı tasarlamış ve bu amaçla oraya bir filo da göndermişti, fakat sonra Filipin adalarını bölüşmeyi denemişse de, Amerika'nın burada ortak kabul etmemesi üzerine İspanya ile Eylül ve Kasım 1898'de yaptığı gizli andlaşmalarla Caroline, Mariana ve Pelew adalarını satın almıştı. Samoa adalarına da el atması beklenebilirdi.

Samoa Kralı çok kritik bir yılda, 1898'de öldü. Orada baş - yargıç olarak görevli bulunan Amerikalı Washington'a yakınlığı bilinen birini halef olarak destekliyordu. Amerikan adayı Samoa'daki diğer kuvvetlerce benimsenmeyince baş - yargıç bir İngiliz zırhlısına sığındı. Mart 1899'da bir Amerikan Amiralisi Samoa'daki Amerikan çıkarlarının imdadına yetişti. Amerikan Amiralinin müdahalesi Samoa politikasında yeni patlamalara yol açmıştı. Kargaşalıklarda Amerikan ve İngiliz savaş gemileri Alman Konsoloshanesini tahrip ettiler. Bu olaylardan sonra Almanya Samoa adalarının bölünmesi üstünde daha ısrarla durdu. Son andlaşma 1 Kasım 1899'da oldu. Almanya en büyük ada olan Upolu ile Savaii'yi aldı. Tonga ve Savage, aşağı Salamon adaları ve Afrika'da Togoland'da ihtilâflı bir toprak parçası İngiltere'ye verildi; Amerika da ilgilenmekte olduğu iki adayı aldı. Amerika'nın Pasifik ile olan bu ilgisinde asıl hedefi, daha sonraki olayların da göstereceği gibi, Amerikan fabrikalarının ürünlerini yabancı pazarlarda satmak devlet adamlarını birinci derecede işgal eden sorun olmuştu. Resmî görevliler özel şirketlerle gayretli bir işbirliği içindeydi. Lâtin Amerika dışındaki pazarlardan şimdilik en önemlisi Çin'di. Williams'ın da belirttiği gibi, bu pazara girmenin Amerikan imalâtçılarına «büyük kârlar» getireceği söyleniyordu.¹¹⁷ Amerika'nın genellikle Asya ve özellikle Çin ile ilgisi, tabii, daha eski tarihlere gidiyordu. Amerika Uzak Doğuya ilk diplomasi temsilcisini (Edmund Roberts) daha 1832'de yollamıştı. Bu temsilcinin önce Çin Hindi'nde Hué'ye

115. 14 Haziran 1889 Andlaşması. Bartlett, *op. cit.*, 367'den *Statutes at Large of the United States*, C. XXVI, s. 1497 - 1507.

116. Beard, *op. cit.*, s. 203.

117. Williams, *op. cit.*, s. 41.

gitmesi ve Krala ticaret yapmayı teklif ederek silâh ve cephane satabileceklerini teklif etmesi istenmişti.¹¹⁸ 1839'da Afyon Savaşı'nda İngiliz silâhlarının açtığı limanlarda ayrıcalıklara sahip olabilmek için 1844'de Caleb Cushing'i Çin'e yollamıştı.¹¹⁹ Aynı yıl imzalanan Wanghia Andlaşmasıyla Kwangchow, Amoy, Ningpo ve Şanghai limanlarının Amerikalılara da açılması kararlaştırıldı.¹²⁰ Amerika bir yandan Komodor Perry'yi aynı amaçlarla Japonya'ya yollar-ken¹²¹, 1858 Amerikan - Çin Barış, Dostluk ve Ticaret Andlaşması iki devletin ilişkilerini Amerika yararına daha da geliştirdi.¹²² Çin asıl Temmuz 1898'de bölüşülmeye başlanınca birçokları Amerika'nın genişlemesi uğruna Amerikan donanmasının büyümesini, Orta Amerika Kanalı'nın açılmasını ve Hawai'nin alınmasını ister oldular. Önce New York'da sonra diğer büyük şehirlerde «Çin'de Amerikan Çıkarlarını Koruma Komiteleri» kurulmakta, Amerikan Asya Derneği gibi örgütler hükûmete baskı yapmaktaydılar. Bu şehirlerin ticaret odaları durumu Dış İşleri Sekreterine yansıttılar; kimi doğrudan, doğruya başkana çıktı. Zaten, Dış İşleri Sekreteri Hay Haziran 1898'de Çin ile ilgili olarak özel araştırmalar yaptırmaya başlamıştı bile. Hay daha meşhur notalarını ilân etmeden önce 16 Mart 1899'da gazeteci Paul Dana'ya yazdığı mektupta Çin'in parçalanmasına karşı ve Amerika'nın ticaret çıkarlarını korumağa kararlı olduğunu açıklıyordu.¹²³

Amerika'nın üstünde durduğumuz yıllarda Çin'e olan tavrı en iyi Hay notalarında belirlenmektedir. Bu notaların kelimeleri ve anlamı üstünde durmadan önce, Mahan'ın 1899 sonbahar ve kışında yazdığı makalelerin toplamı olan *Asya Sorunu* adlı kitaptaki (1900) fikirlere ve bunların Hay'in açık kapı siyasetine dayanak oluşlarına kısaca bakalım.¹²⁴ Filipinler'in alınmasıyla Monroe Dok-

118. Bartlett, *op. cit.*, s. 258'den Department of State, **Special Missions**, C. I, s. 73 - 75.

119. Bartlett, *op. cit.*, s. 259 - 260'dan **Sen. Exec. Doc.** (457) 28th Congress, 2nd Session, No. 138, s. 1 - 5.

120. Hunter Miller, der., **Treaties and Other International Acts of the United States**, Vol. IV, s. 559 - 570.

121. Bartlett, *op. cit.*, s. 268 - 270'den **Sen. Exec. Doc.** (751), 33rd Congress, 2nd Session, No. 34, s. 4 - 9.

122. *Ibid.*, s. 264 - 265'den **Public Statutes at Large of the United States**, C. XIII, s. 1023 - 1030.

123. William Roscoe Thayer, **The Life and Letters of John Hay**, C. II, Boston, Houghton Mifflin, 1916, s. 241.

124. Alfred Thayer Mahan, **The Problem of Asia**, Boston, 1900, s. 11 - 18, 47 - 48, 106 - 107, 179 - 181, 187 - 191 ve 201 - 202. Ayrıca bak : Tyler Dennett, «The

trininin terkedildiğine dair eleştirileri söz konusu ederek bu doktrinin bir devletler hukuku kuralı olmadığını, doktrinin Amerika'nın Avrupa'nın işlerine karışmayacağını öngörmesine rağmen, Amerika'nın bu ilkedен vazgeçebileceğini söylemekte, «Asya'da çıkarlarımızla büyük ölçüde ilgili sorunlarla karşı karşıyayız» dedikten sonra, Çin ile Rusya ve Japonya'nın ilgilendiğine işaret ederek açık kapı siyasetine yol açan fikirleri şöyle savunuyordu :

«Açık kapıyı tam anlamıyla garanti etmek için, sadece Çin'de çevrelenen değil, fakat özellikle en kısa deniz ulaştırma yollarına hâkim olan kuvvete ihtiyaç vardır... Uzak Doğu'ya biri Avrupa, diğeri de Amerika'dan olmak üzere, iki büyük yolla ulaşılır. Bu yollardan birincisi Süveyş'ten, ikincisi de Pasifik'ten geçer...Amerika'nın Çin yolunun Nikaragua -ya da Panama'dan geçtiğini söylemek doğru olacaktır...Akdeniz, Mısır, Küçük Asya, Kızıldeniz ve Aden bu yolun denetleme noktaları olduğu gibi, Karayipler denizi, Hawaii ve Filipinler'le birlikte ilerde açılacak kanalın yakınındaki topraklar...öteki yolun mihenk taşlarıdır.»

Hay notalarına gelince : Bunlar, Williams'a göre, Monroe Doktrini kadar önemlidir.¹²⁵ Notaların ileri sürdüğü Açık Kapı Siyaseti Amerika gibi bir endüstri devletinin «kaçınılmaz kader» fikri ile birleşince Amerika'nın bugüne kadarki dış politikasının ana dayanağı ortaya çıkmaktadır. Birinci Hay notası (6 Eylül 1899)¹²⁶ Çin'de bütün devletlere eşit imkân tanınmasını istiyordu. Almanya Çin'den Kiaoçov limanı ile Şantung yarımadasında limana yakın toprakları ele geçirdiği zaman Alman Hükûmetinin Amerikan yurttaşlarına buralarda tanınan hakların devam edeceğine dair Berlin'deki Amerikan Elçisine teminat verdiğini hatırlatmakta, fakat İngiltere ile yapılan en son andlaşmada buna son verir mahiyette «etki alanları» ya da «nüfuz bölgeleri» yaratılmakta olduğundan şikâyet ederek bu limanlarda önceden elde edilen ayrıcalıkların devamını, bu «nüfuz bölgesi»ne giren her mala bugünkü Çin gümrü-

Future in Retrospect, Mahan's *The Problem of Asia*,» *Foreign Affairs*, C. XIII (Nisan 1935).

^{125.} Williams, *op. cit.*, s. 44.

^{126.} Hay Notaları : Commager, *Documents of American History*, *op. cit.*, s. 190 - 192'den Malloy, *Treaties*, etc., Vol. I, s. 246 - 260; Commager, *Living Ideas in America*, *op. cit.*, s. 667 - 669; Thayer, *op. cit.*, s. 242; Bartlett, *op. cit.*, s. 409 - 411; Tannenbaum, *op. cit.*, s. 100.

ğünün uygulanmasını ve bu nüfuz bölgelerine gelecek olan diğer uluslara ait gemilerden daha yüksek gümrük alınmamasını istemiştir. İkinci nota da (3 Temmuz 1900) gene aynı paralelde olup diğer devletlerin cevaplarını yorumlayarak Açık Kapı Siyasetini herkes için bir kere daha ilân ediyordu. Üçüncü nota 1900 Boxer İsyanını izledi. Amerika Çin'de Boxer isyanına karşı koyanlardandı. Bu başkaldırmanın bastırılmasından sonra Çin'den 333 milyon dolarlık tazminat istemiş olup bunun 25 milyonunu Çin Amerika'ya ödeyecekti.¹²⁷ Üçüncü notanın önemli bir noktası Hay'in borçlandırmayı ticaretin vazgeçilmez yanı saymasıydı. Bu arada, daha önce yer verildiği gibi, McKinley tekrar başkanlığa seçilmiş ve bu seçilişini son emperyalist politikasının onaylanması anlamında yorumlamıştı. Aynı yönde daha güvenle yürümeğe hazırlandığı bir sıra 6 Eylül 1901'de bir süikaste kurban gitti ve yerini kendini aratmayacak olan Başkan Yardımcısı Theodore Roosevelt'e bıraktı.

Açık Kapı Siyasetinin daha genel değerlendirilmesini bu araştırmanın «sonuçlar» bölümüne bırakarak burada, aslında yeri olmayan bu politikanın bir emperyalizm uygulaması olduğunu söyleyelim. Birinci iddiayı desteklemek için hatırlamak zorundayız ki, Amerikan Dış İşleri Sekreterlerinden olup ismi Uzak Doğu olaylarıyla akla gelen Henry L. Stimson'un yıllar sonra belirttiği gibi, Hay'in Açık Kapı Notalarında ileri sürdüğü ilkeler «Amerika'nın dış politikasında yeni değildi. Dış politika yıllarca bu ilkeler üzerine oturmuştu.»¹²⁸ İkinci iddiaya destek olabilecek bir çok Amerikan yazarından şimdilik Prof. Beard'ın yorumlarıyla yetinebiliriz. Beard'e göre, «Çin'de Açık Kapı, aslında emperyalist entrikaların bir örtüsüydü. Çin'in toprak ve idare bütünlüğünü sözde tanır gözükerek, Washington ve diğer Batı başkentlerinde birbirini izleyen hükümetlerin Doğunun işlerine devamlı olarak karışmalarını sağlayan bir kalkandı.»¹²⁹ Görüldüğü gibi, bu yorum oldukça açık bir kendi kendini eleştiridir. Çin'de daha uygun durumlar ele geçirmek için kendi aralarında insafsızca rekabet eden devletler Çin'i zayıf tutma yolunda birleşiyorlardı.

127. Tannenbaum, *op. cit.*, s. 101.

128. Henry L. Stimson ve McGeorge Bundy, *On Active Service in Peace and War*, New York, Harper, 1947, s. 249 - 250.

129. İtalikler benim. Charles A. Beard ve Mary R. Beard, *The Rise of American Civilization, Vol. III : America in Midpassage*, New York, Macmillan, 1946, s. 441.

GENEL SONUÇLAR

Bir süre (Haziran 1895 - Mart 1897) Amerikan dış politikasını yürütmüş olan Richard Olney'in kelimeleriyle,¹³⁰ Amerika'nın çocukluk dönemi ve zayıf olduğu yıllara uyan uluslararası politika «olgunluk» çağına ve «güçlü» olduğu yıllara yaraşmıyordu. Önceki yüzyıl için gerekli olan geleneksel kurallar bugünün değişen koşullarına oturmuyordu; fakat, artık, hem «görev», hem «çıkar» Amerika'nın yeni bir rol oynamasını gerektirmekteydi. Amerika'nın dünyada ele geçirdiği mevki bu memleketi kendi halkının «endüstriyel gelişmesini büyük ölçüde etkileyecek» duruma getirmişti. Endüstrileşmiş olan Amerika artık o kadar üretiyordu ki, iç pazar yeterli olamazdı ve değildi de. Bu yüzden, Olney'nin değerlendirmesi Amerika'nın izleyeceği yeni yolun, içinde nedenini de barındıran kesin bir anlatımdı: «İlerde yabancı pazarlara serbestçe girmek dışında birşey bizi tatmin etmeyecektir.» Eldeki kanıtlar karşısında kabul etmek gerekecek ki, Amerika'nın 1890'larda radikal bir gelişme tasarısını uygulamaya başlaması bir iç sorunun dışa yansımaysdı. Prof. Beard'ün de dediği gibi,¹³¹ «Aslında Birleşik Devletlerin «dış» diye bilinen resmî icraatı iç ilişkilerinden farklı ve ayrı birşey değildi.» Bütün diğer uluslar için de doğru sayılabileceği gibi, Amerika'nın «dış ve iç siyaseti aynı şeyin parçaları olup aynı hükümet tarafından yürütülmektedir» Beard'e göre, «dış» diye sınıflandırılan siyaset «ulusların siyasal ekonomi ve kültürleri içinde egemen olan fikir ve çıkarlardan doğmaktaydı.» Bu bilim adamının kanısınca, etkili siyaset adamları ve deniz subayları Amerikalılara «zenginliklerinin, esas itibariyle, içteki ekonomik ilişkilerden çok ülkenin dışındaki faaliyete dayandığını söyleyip durdular.» On-dokuzuncu Yüzyılın sonuna yaklaşırken, bu tezin Amerikalıların gelişmesini haklı çıkarmak için kullanıldığı anlaşılmaktadır. Yani, endüstri ürünleri fazlası içte tüketilemediğinden sömürge yoluyla genişleme, deniz gücü ve dışta diplomatik baskılar kanalıyla «kazançlı çıkış yolları bulunmalıydı». Üstelik, bu türlü çıkış yolları zenginlik getirdikten başka içteki düzeni koruyacak ve herhangi bir sapmayı önleyecekti. Venezuela - İngiliz Günyanı vesilesiyle bir kongre üyesinin verdiği izahat¹³² açık bir endişeyi yansıtıyor. Bu üyeye göre, «siyasî yüzeyde anarşizm, sosyalizm ve

130. İtalikler benim. Hart, *op. cit.*, s. 612 - 616'dan Richard Olney, «Growth of Our Foreign Policy,» *Atlantic Monthly*, LXXXV (March 1900), 290 - 301.

131. Beard ve Beard, *op. cit.*, s. 381 - 382.

132. Charles A. Beard, *The Open Door at Home*, New York, Macmillan, 1934, s. 101.

halkçılık çıbanı» vardır; ve «kimbilir kökleri ne kadar derine inmektedir?» Monroe Doktrininin uygulanmasıyla «önümüzdeki iki-yüzyıl halkı mikroplayıp çürütecek» bu türlü çıbanlardan kurtulmak mümkün olacaktır.

John D. Rockefeller'in 1899'daki itirafını yol gösterici fikir olarak kabul etmek zorundayız: «Sadece bölgesel ticarete dayansaydık, yıllarca önce başarısızlığa uğrardık. *Pazarlarımızı genişletmek ve ihracata dayanan ticaret çarelerini aramak zorundaydık.*»¹³³ Bu siyasetin sonucunu gene bu siyasetin yürütülmesinde en etkili olanlardan Senatör Lodge şu kesin sözlerle özetliyor: «*On-dokuzuncu Yüzyılda hiç bir ulusta görülmeyecek bir şekilde istilâ ettik, sömürgeleştirdik ve toprak bakımından büyüydük.*»¹³⁴ Zâten, Amerikan tarihi, uluslararası ilişkileri, hattâ ekonomisi ile ilgili kitaplarda 1890 yıllarıyla ilgili bölüme gelindiğinde, bu bölümlere konan başlıklar büyük değişmeyi anlatmaya yetmektedir.¹³⁵

Amerika'nın deniz - aşırı ekonomik yayılmasının üstünde dikkatle ve önemle durmak gerekir. Örneğin, 1897'den 1915'e kadar Amerika 1 milyar doların üstünde borç vermiş, doğrudan doğruya yatırımlar 2,652,300,000 dolara çıkmıştı.¹³⁶ Amerika'nın deniz aşırı ekonomik yayılması bütün ulusal ürünün % 10'unu aşmasa bile, bu önemli ve bazan hayatî bir oran olmaktadır.¹³⁷ Yüzde yüksek olmasa bile, bu patlama ve dışa akış ekonomiye kurulu çerçeve içinde hayatını devam imkânı sağlayan bir rahatlık vermektedir. Kâğıtta küçük görülen rakkamların bir şirket için ölümle kalım arasında bir fark doğurduğu da vâkidir. Kaldı ki, Amerika'nın daha sonraki yıllardaki ihracat ve yatırımlarındaki yüzde bir hayli

133. İtalikler benim. Williams, *op. cit.*, s. 17.

134. İtalikler benim. Schriftgiesser, *op. cit.*, s. 135.

135. Örneğin: Dulles, *op. cit.*, s. 40 - 59 («Emperyalist Macera»); Bemis, *op. cit.*, s. 463 - 479 («1898'in Büyük Sapıklığı»); Faulkner, *American Economic History*, *op. cit.*, s. 553 - 574 («Ekonomik Emperyalizm»); Bartlett, *op. cit.*, s. 369 - 391 («İspanyol - Amerikan Savaşı ve Emperyalizm»); Beard, *Contemporary American History* *op. cit.*, s. 199-228; 229-254 («Emperyalizm: Kapitalizmin Gelişmesi»); Faulkner, *The Decline of Laissez-Faire*, *op. cit.*, s. 68 - 91 («Ekonomik Emperyalizmin Gelişmesi»); Stanwood, *op. cit.*, s. 1 - 77 («En Önemli Sorun Olarak Emperyalizm»); Bining, *op. cit.*, s. 531 - 559 («Emperyalist Maceralar»).

136. Williams, *op. cit.*, s. 46. Diğer rakkamlar için bak: Faulkner, *The Decline of Laissez Faire*, *op. cit.*, s. 73.

137. Ticaretle ilgili rakkamlar için bak: I. Mintz, *American Exports During Business Cycles: 1879 - 1958, Occasional Paper 76*, New York, National Bureau of Economic Research, 1961.

artmıştır.¹³⁸ Bu açılışın jeopolitik izahını da tabii gene Mahan yapıyordu. *Karada Askerî Hareket İlkeleri ve Uygulaması ile Karşılaştırılan Deniz Stratejisi*¹³⁹ adlı kitabında İngiliz donanmasının güçten düşeceğini ve dünya politika sahnesinde Almanya'nın karşısında tutunamayarak «sadece dar anlamda en yakın İngiliz çıkarlarını» koruyabileceğini ileri sürerek Amerika'nın dış politikasını yürütebilmesi için «gücümüz ilk plânda denizde kurulmalıdır» demektedir. Daha önemlisi, daha sonra, Avrupa çıkarlarının diğer kıt'alara yayıldığını belirterek bu yayılmanın «siyasal ve ekonomik bakımdan» yeri olan ülkelerde ve deniz gücü yoluyla olacağını söylemektedir.¹⁴⁰ İspanya ile savaştan sonra Amerika'nın «savaş karakollarını» ileri uzattığını kabul ediyorsa da,¹⁴¹ daha uzaklarda da savaş karakolları elde etmenin gerekliliğini savunuyordu.¹⁴²

Amerikan mâmûlleri dünya pazarlarına dağılınca Amerika'nın rekabeti Avrupalı devlet adamları ve endüstri erbabının zihnini kurcalamağa başlamıştı. Üretim alanlarına yeni bir rakip girmişti. Okyanus ötesinde potansiyeli büyük bir dev kıpırdamaya başlamıştı. Avusturya - Macaristan İmparatorluğu Dış İşleri Bakanı Kont Goluçovski'nin Kasım 1897'de «ortak tehlikeye karşı» Avrupa devletleri arasında siyasal ve ekonomik dayanışma istemesi bir tesadüf değil, bir uzağı görüştü.¹⁴³ Çağdaş sorunlar dikkate alınınca bu konuşmanın önemi daha da artmaktadır. Kont Goluçovski bugünkü ve yarınki Atlantik ötesi ülkelerin rekabetinin, ortak hareket üstünde anlaşılmadığı takdirde, Avrupa halklarının çok yakın çıkarlarını hayatî bir şekilde tehlikeye atacağını ilân etmişti. On-altıncı ve On-yedinci Yüzyıllar din savaşlarıyla, On-sekizinci Yüzyıl siyasal ihtilâllerle ve On-dokuzuncu Yüzyıl da ulusların ortaya çık-malarıyla çalkalandığı gibi, Yirminci Yüzyıl da dünyada ekonomik savaşın verileceği yüzyıl olacak ve bu savaşta Amerika Avrupa'nın karşısında yer alacaktı. Alman İmparatoru İkinci Wilhelm de Rus Dış İşleri Bakanı Lobanov'a Amerika'ya karşı bir Üç İmparatorlar Liği teklif etmişti.

Başkan McKinley'in öldürülmesiyle Başkanlığa Mahan'ın yayılma teorisini çok benimsemiş bir politikacı geçti. Washington'dan

138. Daha sonraki yılların bu ve diğer özellikleri bu araştırma konusu dışındadır.

139. Mahan, *Naval Strategy*, op. cit., s. 110.

140. *Ibid.*, s. 111 - 112.

141. *Ibid.*, s. 314, 315, 328.

142. *Ibid.*, s. 345.

143. Clark, op. cit., s. 10; Pratt, op. cit., s. 259.

beri hiç bir Başkan uluslararası ilişkilerde kuvvet politikasına bu derece önem vermemiştir. Amerika, Theodore Roosevelt'in önderliği altında hem Lâtin Amerika'da, hem de Uzak Doğu'da müdahalelere hazırlanıyordu. Önce Batı küresine bakalım. Başkan Roosevelt Monroe Doktrininden bir «netice-i lâzime» (*corollary*) çıkardı. Bu doktrininin bir parçası olmamakla birlikte, Orta ve Güney Amerika'da herhangi bir devlet toplumsal ve siyasal bünye bakımından Amerika'nın nazarında matlup olmadığı takdirde, Amerika gibi «uygar bir ulus»un müdahale edeceği inancını yaymağa çalıştı ve siyasetini bu yönde uyguladı.

Wisconsin Üniversitesi Siyasal Bilgiler eski Profesörlerinden Paul S. Reinsch Birleşik Devletlerin Lâtin Amerika ile ilgisini Güneydeki devletlerin kalkınmalarını istemesi şeklinde izah etmektedir.¹⁴⁴ Diğer yandan, bir çok yazarlar Lâtin Amerika'nın tam bir Amerikan etki alanına girdiği inancındadırlar. İlk Pan - Amerikan Kongresi için daveti Amerika yapmış olup toplantı 2 Ekim 1889'da Washington'da yer almıştır. Amerika'nın teklif ettiği Amerikan kıt'aları gümrük birliği gerçekleşmedi: Şili ve Arjantin delegeleri ekonomik özgürlük ve ticarî bağımsızlık fikrini savunarak bu teklifin reddini istediler. Önemli olan Washington'da ve Amerikan Dış İşleri Bakanının deneti altında bir Amerikan Cumhuriyetleri Uluslararası Bürosu'nun kurulmuş olmasıydı. Amerikan - İspanyol savaşı sırasında Lâtin Amerikalılar arasında eski Anavatan İspanyaya bir yakınlık rüzgarı esip 1900'de Madrid'te bir kongre bile toplandıysa da, Prof. Reinsch bile bu kere başka bir kitabında 22 Ekim 1901'de Meksika'da yer alan ikinci Amerikan Konferansından sonra Amerikan üstünlüğünün su götürmez olduğunu kabul ediyordu.¹⁴⁵

Panama Kanalı önlerinde Kolombiya askerlerini durduran Amerika hâlâ oradadır. Roosevelt 1904'de Santo Domingo ile yap-

144. Paul S. Reinsch, **Colonial Government**, New York, Macmillan, 1926, s. 107. Yazar bu kitabında göç, misyonerlik, keşif, macera, ticaret, ulaştırma ve kapitalist genişleme gibi sömürgeleştirme nedenleri ve yöntemleri ile etki alanları, hâmilikler (protektolar), şirketler ve sömürge federasyonları gibi değişik sömürge yönetim şekilleri ve meclis, hükûmet, mahallî idareler ve mahkemeler gibi farklı yönetim türlerini inceliyorsa da, bu konuda Amerika'ya gereken yeri vermiyor.

145. Paul S. Reinsch, **Public International Unions : Their Work and Organization**, Boston, Ginn, 1911, s. 77 - 121.

tığı bir icra andlaşmasıyla bu ülkenin gümrüklerine el koymuştur.¹⁴⁶ Bankacıların bu küçük devleti istilâsını 1916'da Amerikan deniz piyadesinin askerî müdahalesi izledi. Nikaragua'nın askerî işgali 1912'den (kısa bir ara dışında) 1933'e kadar sürdü.¹⁴⁷ Bryan - Chamorro Andlaşması Amerika'ya Nikaragua'dan geçen bir kanal yapma hakkını tanıdı, Küçük ve Büyük Corn adalarında 99 yıl için üs verdi ve Fonseca Körfezinde de bir deniz üssü devretti. Meksikalılar da Amerikan yatırımları ile yapılan demiryolların, çıkarılan madenlerin ve petrolün pek tehlikeli bir şey olduğunu zamanla anlamışlarsa da, Amerikan silâhlı kuvvetleri bir kaç yerden Meksika topraklarına girmiş, Amerika iktidarlar düşürmüş, iktidarlar başa getirmiş, Meksika'nın tütün, şeker ve meyvasına kadar ele geçirmişti. Bu bilgiyi Amerikan yazarları, örneğin, tanınmış iktisat tarihçisi Prof. Faulkner bizden gizlemiyor.¹⁴⁸ Bu hakimiyetin Batı Küresinde Kanada ekonomisini bile içine almakta olduğunu gene bir Amerikan tarihçisi olan Prof. Marshall belirtiyor.¹⁴⁹ Kanada'nın bu hakimiyetten bugün de şikâyetçi olduğunu Amerikan hükümetinin en güvendiği yayınlardan biri olan «Amerikan Dış Politika Yıllığı» da kabul etmektedir.¹⁵⁰

Amerika'nın Lâtin Amerika'da uygulamaya başladığı bu genişleme siyaseti zaten, ustalıkla şeklini Hay notalarından aldı. Amerikan genişlemesinin jeopolitik babalarından biri olan Mahan *Amerika'nın Uluslararası Koşullarla İlgisi* adlı kitabının «Açık Kapı» başlıklı bölümünde bu siyasetin «aslında bir ticaret siyaseti olduğunu, çünkü içinde bulunduğumuz dönemin her şeyden önce zaten

146. Faulkner, *The Decline of Laissez Faire*, op. cit., s. 71. Bu icra andlaşması 1907'de yenilenip onaylandı. Amerikan emperyalizminin Dominik'te uygulanışı için bak. : Melvin M. Knight, *The Americans in Santo Domingo*, New York, Vanguard Press, 1928.

147. *Ibid.*, s. 73; Gibbons, *An Introduction to World Politics*, op. cit., s. 331 - 332; Faulkner, op. cit., s. 73; Bailey ve Nasatır, op. cit., s. 695.

148. Faulkner, *The Decline of Laissez Faire*, op. cit., s. 77. Meksika'da Amerikan ekonomik hakimiyeti en çok petrolde göze çarpıyordu. Üretimin % 70'i Amerikan şirketlerinin elindeydi, geri kalanı da İngiltere ve Hollanda'nın. Meksika diktatörü Diaz Amerika ile yapageldiği işbirliğine günün birinde bir rekabet unsuru katmak isteyip İngiltere'ye kapıyı biraz daha açınca Amerika ihtilâlcî Madero'yu para ile desteklemiş ve Diaz'ı düşürmüştü.

149. Harbert Marshall et al., *Canadian American Industry*, New Haven, Yale University Press, 1936.

150. Richard B. Stebbins, *The United States in World Affairs : 1963*, New York, Harper ve Row, 1964, s. 123 - 125.

bir ticaret dönemi olduğunu» söylüyordu,¹⁵¹ fakat Açık Kapı Siyasetinin endüstri devletlerine büyük imkânlar sağladığını da kabul ediyordu.¹⁵² Mahan gibi daha başka yazarlar da iki ülke arasındaki alış - veriş işine ticaret deyip geçebilirler. Halbuki, ticaret anlamlı ve etken bir pazarlık imkânının olduğu açık bir pazarla üreticiler arasında ürün ve hizmet alış - verişidir. Bununla, taraflardan birinin koyduğu ve denetlediği koşullar altında ürün ve hizmet transferi arasında büyük farklar vardır. Önemli olan nokta, ilişkilerin ismi ne konursa konsun, yabancı pazarların Amerikan dış politikasındaki rolünü doğru olarak değerlendirmektir. Açık Kapı Siyasetinin imkân ve ticaret eşitliği amacıyla olduğu iddiası pek yüzeysel kalan bir söz olarak söylenmektedir; bazı Amerikan yazarlarından edinilen intiba budur. Örneğin, tarihçi Williams bu siyasetin de bir imparatorluk yaratabileceğini Amerikan dış politikası hakkındaki kitabının konumuzla ilgili bölümünde şu dikkate değer sözlerle anlatıyor :

«Endüstri bakımından gelişmiş bir ulus daha zayıf bir ekonominin gelişmesinde denetleyici ve tek yanlı bir rol oynar ya da oynamaya çalışırsa, o zaman daha güçlü ülkenin siyaseti; tam ve açık olarak ifade edilince, sadece bir imparatorluk siyaseti olarak tanımlanabilir.

«Ortaya çıkan imparatorluk daha zayıf olan ülkenin günbegün genel valiler tarafından yönetilmesini ya da gelişmiş ülkeden gittikçe artan sayıda göçmen gelmemesi anlamında gayr-ı resmî bir imparatorluk olabilirse de, gene de bir imparatorluktur. Daha zayıf ve fakir olan ulus tercihlerini güçlü toplumun doğrudan doğruya ya da dolaylı olarak tesbit ettiği sınırlar içinde yapar.»¹⁵³

Bu Amerikan tarihçisine göre, zayıf bir ekonomide denetleyici rolü olan endüstrileşmiş devlet bu ülkeye genel vali yollamasa da, kurduğu ilişkiler gene de bir sömürge ilişkisi olacaktır. Fakat burada Amerikan siyasetini kararlaştıranların kendi üstünlük ve güçlerinin farkında olmadıkları ve giriştikleri ilişkilerin sonuçlarını tahmin edemedikleri de akla gelebilir. O zaman sadece *laissez faire* ekonomisinin bu defa uluslararası alana uygulanmış olduğu söyle-

151. A. T. Mahan, **The Interest of America in International Conditions**, Boston, Little, Brown and Co., 1915, s. 189.

152. **Ibid.**, s. 198 - 199.

153. İtalikler benim. Williams, **op. cit.**, s. 47 - 48.

necektir. *Laisser faire* rekabeti Amerika'da en uygun koşullar altında bile, gene Williams'ın sözleriyle,¹⁵⁴ «küçük iş adamlarını hakimiyetleri altına alan ya da onları iş alanlarından çıkarıp atan dev müteşebbisler yaratmıştır.» Üstelik, az gelişmiş ya da gelişmemiş uluslar örneğinde, koşullar *laissez faire* için ideal olmaktan başka herşeydi, çünkü dıştaki çevreler her anlamda dev olduktan başka, «daha zayıf ülkede de en güçlü unsurlar kanalıyla çalışıyorlardı.» Böylece, Asya ve Lâtin Amerika'da ortaya çok unsurlu ve dengeli bir toplum çıkmadığından Amerikan tarihçisi de şu yargıya varabiliyor : «Herşey dikkate alınınca, *Açık Kapı Notaları stratejisini emperyalist ve modern Amerikan imparatorluğunun ortaya çıkışına yol açar olarak tanımlamak doğru ve âdilâne gözükmektedir.*» Öyleyse, Açık Kapı Siyaseti savaflara lüzum kalmadan (ya da asgarî çaptışmalarla kazanılabilecek) zaferler elde etmek, ayrıcalıklar ele geçirmek ve pazarlara pazarlar katmak için düşünülmüş ve uygulanmıştı. Bu ilkelere tâbi olan Çin'in ancak 1 Ekim 1949'da eski bağlarından kurtulduğu kabul edilen bir gerçektir. Amerika Çin'de kendine yararlı ticaret ve yatırım peşinde koşmuş, Amerikan Çin Kalkınma Şirketi 1900'den beri demiryolu imtiyazı aramış durmuş ve J. P. Morgan'ın adamları Hankov - Canton arasını avuçlarının içi gibi öğrenmişlerdi.¹⁵⁵ Amerika 1898'den sonraki birkaç yılda Rusya ve Japonya'nın da Çin'de yayılmasını önleyemediyse, nedeni kendi genişleme politikasını yanlışsız uygulamakta beceriksiz olmasıdır; yoksa böyle bir genişleme politikasının var olmamasından değil. Nitekim, Amerika'nın Algeciras Konferansına katılarak Fas sorunlarına bulaşmasının nedeni de Açık Kapı Siyasetinin dünyanın neresinde olursa olsun uygulanmasını önemli saymasındandı.

Bundan böyle de, Amerika'nın bütün diğer ülkelerle olan ekonomik ilişkilerinin kökündeki büyük rahatsızlığın tohumları da atılmış oluyordu. Bu ilişkilerle, örneğin, Venezuela petrolü Amerikan petrol endüstrisine, Liberya kauçuğu Amerikan lâstik endüstrisine, Bolivya kalayı Amerikan kalay endüstrisine bağlanmaktaydı. Fakat bu ekonomik genişlemenin verimli olabilmesi için zayıf ve bağlı ekonomilerde bazı değişikliklerin, hattâ «reformlar» in yapılması da gerekli oluyordu. Bunun nedeni de şuydu : gelişmemiş ülkede yabancı iş çevrelerinin yayılmasını engelleyen bazı özellikler vardı. Böylesine geleneksel bir toplum modern bir endüstri sistemine «bağlı», «tâbi» ya da «sömürge» bir ülke olarak bile,

154. **Idem.**

155. Faulkner, *loc. cit.*, s. 82.

ayak uyduramazdı. Geleneksel toplumda yapılan bazı değişiklik ya da reformların pratik sonuçları olacaktı. Yayılma politikasının meyvaları toplanacaksa, o toplumun bazı yönlerini belirli sınırlara kadar geliştirmek gerekiyordu. Bu yönlü değişiklikler gelişmemiş ulusun daha kolay avuca alınmasını kolaylaştırıyordu. Açık Kapı Siyaseti ile deniz aşırı ülkelerde bu denli «reform» lar aynı yayılma stratejisinin parçalarıydı. İkisi arasındaki bu bağ 1905 - 1906 Fas Konferansında belirli olmaktadır. Bu konferansta Amerika can ve mal güvenliği ve Fas'taki gayrimüslim tebaaya eşit haklar istiyordu. Bu iki husus kendi başlarına değerlendirildikleri takdirde her toplum için yararlı olabilirdi de, belirli bir stratejinin dayanaklarıydı. Amerika yararına gelişecek ticaret ve ekonomik ilişkilerin selâmeti için mal güvenliği gerekliydi; ticaret işinde de Müslümanlıkla Hıristiyanlığın çatışan iki inanç olduğu günlerde ve yerlerde Hıristiyan Batı âleminin Müslüman ülkelerde gayrimüslim tebaaya güveni vardı. Aynı endişe ve tedbirler Osmanlı pazarı karşısında İngiliz emperyalizminde de görülmüştü; gerek 1839 Tanzimat, gerek 1856 Islahat Fermanında aynı noktalarda reform hükümlerinin yer alışı birer rastlantı değil, güçlü ekonomilerin gelişmemiş toplumları daha iyi kavrama isteklerinin sonucuydu. Amerika da 1890'ların ekonomik patlamasının bir sonucu olarak, önce eskiden beri ilgilendiği Lâtin Amerika ve Asya'ya el etmiş, bir nesil içinde diğer gelişmemiş ülkelere de nüfuz etmiş, İkinci Cihan Savaşına kadar da daha gelişmiş ülkelerle onların sömürgelerinde bile rekabete kadar gitmişti.